

Sõeludes dekadentsi

Gabriele D'Annunzio tõlge ja retseptsioon
XX sajandi alguse eesti kultuuris

DANIELE MONTICELLI

1911. aastal pakkus Gustav Suits Noor-Eesti ajakirja viimase numbriga (5/6) „Lõp sõnas” oma arusaama Noor-Eesti rühmituse saamisloost, avades intellektuaalseid mõjusid, mis nooreestlaste maailmavaadet ja kirjanduslikku kreedot kujundasid. Sealt leiame ka järgmised read:

Ei tea kust laenuraamatukogust olivad ka esimesed Vene „**dekadendid**”, Balmont ja Brjussov, nende ridade kirjutaja kätte puutunud. Ühe juhtumise kaudu tutvustasin ma end, Tartu gümnaasiumi viimases ja eelviimases klassis, esimest korda ka Maeterlincki ja **d'Annunzio** töödega. [---]

Vaikses ja idüllilises Kuresaares oli käsikirjalise ajalehe *Noor-Eestlase* läbi koostatud lugemisingkond tekkinud. See ringkond oli kokkupandud väga algupärastest ja erataolikkudest isikutest. Pääle rahvuslike küsimuste, Eesti keeles puudevate uute sõnade loomise, Soome ja Ungari keele õppimise, tunti siin spetsialist huvitust juba Rooma dekadentsi-aja kirjanikkude (Petronius) ning Prantsuse ja Italia kirjanduse kohta. D'Annunzio *Trionfo della morte* prantsusekeelne tõlge, ühe supelvõõra poolt Kuresaarde unustatud, oli J. Aaviku kätte sattudes üllatavat mõju avaldanud. **D'Annunzio ühes Edgar Allan Poe'ga rahustas vist esimest korda selle noore, imekspanemiseväärt vastuvõtliku provintsiali suurtsugu tungi karedast tõelikkusest põgeneda ja unistust nagu elu analüseerida.** (Suits 1911: 638)¹

Itaalia ja Euroopa dekadentsi populaarseima ja tõlgituima prosaisti, luuletaja ja näitekirjaniku Gabriele D'Annunzio (Drake 1982; Segnini, Subialka 2023) nimi figureeris tol ajal sageli mitte ainult Suitsu, vaid ka teiste nooreestlaste kirjutistes. Kui Villem Grünthal-Ridala võib pidada D'Annunzio eesti ihutõlkijaks ja -mõtestajaks, siis Johannes Aavik toetub itaalia kirjaniku autoriteedile oma keeleuenduslikku programmi Tuglasele tutvustades (Kultuurilugu kirjapeeglis 1990: 12). Tuglas on väitnud, et „kunstilise ilmavaate kujunemise ajal mõjusid minusse eriti mõned uusromantikud – stilistid: Nietzsche, d'Annunzio, Oscar Wilde [---]” (Friedebert Tuglas 1926); ja Johannes Semper kirjutas 1911. aastal Johannes Barbarusele, et ta on hakanud itaalia keelt õppima selleks, et D'Annunziot originaalis lugeda (EEE 2020: 25).

Vaimustus D'Annunziost tundub seega hästi iseloomustavat nooreestlaste ilukirjanduslikku tunnetust 1910. aasta paiku. Kümmeaastat hiljem on hoiak juba muutunud ja nooreestlased ütlevad esseedes ja kirjades D'Annunziost pigem

¹ Siin ja edaspidi on rõhutav poolpaks kiri tsitaatides minu – *D. M.*

lahti. Nii nimetab Aavik ühes 1922. aastal Tuglasele saadetud kirjas D'Annunziot juba oma „endiseks lemmikuks”, mis ei rahulda enam tema muutunud kirjanduslikku ideaali (Kultuurilugu kirjapeeglis 1990: 154). Taasavaldades 1931. aastal 1911. aasta „Lõpusõna” (Suits 1931: 43–51), kustutas Suits tekstist end mõjutanud autorite hulgast ainsana just Gabriele D'Annunzio. Samuti asendas ta 1911. aastal kasutatud „dekadentsi” mõiste „uusromantismi” mõistega, mida nooreestlased enda poeetika iseloomustamiseks pigem kasutasid (vt Hennoste 2016: 118–167). Kuressaare lugemisringi puudutava lõigu taasavaldas ta muutumatul kujul, omistades seega nüüd imetluse nii D'Annunzio kui ka dekadentsi vastu ainult Ridalale ja Aavikule. Pilk kirjavahetusele näitab sealjuures, et Suits (1969: 550) ise suhtus D'Annunziosse ambivalentsetl juba 1903. aastal, kui ta kirjutab Aavikule, et tal on itaalia kirjaniku vastu „vimm südames”, tehes just „Surma triumfi” maha. Pelgalt mõni kuu hiljem teatab Suits (1969: 557) siiski Aavikule, et ta on kirjutanud „mõned lyroepilised lookesed” D'Annunzio eeskujul. Selles väljendub ilmekalt nooreestlaste ambivalentne suhtumine D'Annunzio teostesse ja üleüldse dekadentsi, mida käesolev artikkel uurida soovib.

Kui siamaani on uurijad keskendunud D'Annunzio eestindamise üksikutele aspektidele, toetudes üksnes Ridala „Süütu” tõlke (1913) analüüsile (Ploom 2005; Monticelli 2006), vaatan siinkohal laiemalt selle itaalia kirjaniku tõlkimist ja retseptiooni Eestis: millised D'Annunzio teosed eesti lugejateni jõudsid ja mis kujul? Millised dekadentlikud motiivid ja stiilelemendid eestindatud D'Annunzio teosed Eesti kirjandus- ja kultuuriväljale töid ning kuidas tõlkijad kui vastuvõtva kultuuri normide esindajad nende motiivide ja stiiliga ümber käisid? Analüüs keskendub aastatele 1906–1915, mis oli ühtaegu D'Annunzio tõlkimise kõrgaegu ning Noor-Eesti kujunemise ja arenemise aeg.

D'Annunzio eesti keeles: mis, millal ja kus(t)

D'Annunzio intensiivsema tõlkimise aeg langeb vahemikku 1910–1913. Kui 1920-ndatel ilmub veel mitu tõlget, siis tõlgete ilmumine hõreneb alates selle kümnenendi lõpust ja 1930-ndatel ilmub ainult üks romaan ja üks jutt. Nõukogude ajal on D'Annunzio nii oma poeetika kui ka fašistlike vaadete tõttu (Aberbach 2008) põlu all. Loomingu Raamatukogu kasutas 1991. aastal kohe võimalust ja avaldas kaks D'Annunzio pikemat juttu, kuid need on seni jäänud viimasteks D'Annunzio tõlgeteks eesti keelde.

Allolevas tabelis olen välja toonud kõik eesti keeles nii perioodikas kui ka raamatutena ilmunud D'Annunzio tõlked. Kui keskenduda meid huvitavale perioodile, valmistavad väikese üllatuse tõlgete avaldamiskohad ja tõlkijad. Nagu näha, on ainult ligikaudu kolmandik aastail 1906–1915 ilmunud D'Annunzio tõlgetest otseselt seotud Noor-Eestiga – kõikide puhul on Grünthal-Ridala kas tõlkija või toimetaja rollis. Nende hulka kuuluvad siiski mõlemad raamatuna ilmunud tõlked: romaan „Süütu” Noor-Eesti kirjastuselt ja jutukogu „Mäss” Aaviku „Keelelise uuenduse kirjastiku” sarjast. Ülejäänud üheksa tõlget on ilmunud Noor-Eesti liikumisega mitte

Tabel 1. Gabriele D'Annunzio eesti keeles. Poolpaksus kirjas on Noor-Eestiga seotud tõlked.

Aasta	Pealkiri	Tõlkija	Väljaanne või kirjastus
1906	„Ülevedaja”	E. Tätte	Sõnumed, nr 58–60
1910	„Mila”	J. Umbmets	Külaline, nr 35–36
1911	„Toto”	?	Külaline, nr 20
1911	„Merehirurg”	Villem Grünthal	Eesti Kodu, nr 20
1911	„Vihma käes”	R. K. K.	Perekonnaleht, nr 37
1912	„Kast”	Homo Novus	Perekonnaleht, nr 12
1912	„Väärjumala kumardajad”	Villem Grünthal	Perekonnaleht, nr 32
1912	„Kannataja”	Artur Paulmeister	Sädemed, nr 3
1913	„Süütu”	Villem Ridala	Noor-Eesti Kirjastus
1913	„Kellalööja”	Axel Äru	Päevaleht, nr 84
1913	„Leivamõhk”	J. E.	Kiir, nr 44
1913	„Ebajumala kumardajad”	?	Kiir, nr 64–66
1915	„Mäss”	Madis Nurmik (Küla), toim Villem Grünthal	Keeelise uuenduse kirjastik, nr 8
1920	„Surnud linn”	Villem Ridala	Varrak
1922	„Herodias”	?	Romaan, nr 11
1922	„La gatta”	L. L-puu	Vaba Maa. Kirjandus ja teadus, nr 3
1925	„Idüll”	E. K.	Rahvaleht, nr 58
1926	„Lazzaro”	?	Romaan, nr 16
1927	„Candia”	M. T.	Eesti Naine, nr 8–9
1928	„Joobnud Turlendana”	?	Kodukolle, nr 19
1928	„Leiva-astja”	?	Kodukolle, nr 21
1936	„Nauding”	Valentin Pomm	Loodus
1936	„Richard Wagneri surm Veneetsias, 13. II 1883”	?	Ajakiri Kõigile, nr 3
1991	„Neitsi Orsola. Neitsi Anna”	Tiina Laats	Loomingu Raamatukogu, nr 47–48
1996	„Nauding” (kordustrükk)	Valentin Pomm	Eesti Raamat

seotud ajakirjades ja ajalehtedes, mis näitab, et huvi D'Annunzio teoste vastu oli sel ajal laiem Noor-Eesti ringkonnas.

Kõik aastatel 1906–1915 ajakirjanduses ja „Mässus” avaldatud tõlgete lähtetekstid on 1880-ndatel ilmunud D'Annunzio novellid, mis avaldati Itaalias jutukogudes „Terra vergine” („Neitsilik maa”, 1882) ja „Le novelle della Pescara” („Pescara novellid”, 1902).² Itaalia kirjandusteadus on need kaks kogu liigitanud D'Annunzio „naturalistliku” perioodi alla (Giachery 1968; Pellini 1998; Mammucari 2005; Bani

² „Terra vergine” (1882): „Toto, Ecloga fluviale” („Mila”), „Lazzaro” („Vihma käes”), „Bestiame” („Töö ori”), „Dalfino” („Dalfino”), „Campane” („Kellalööja”); „Le novelle della Pescara” (1902): „Il cerusico del mare” („Merehirurg”), „Il traghettatore” („Ülevedaja”), „La madia” („Kast”, „Leivamõhk”), „Gli idolatri” („Väärjumala kumardajad”, „Ebajumala kumardaja”), „La morte del duca d'Ofena” („Mäss”).

2014), kuid D'Annunzio jutud erinevad oluliselt nii Itaalia verismi³ klassikutest kui ka Euroopa naturalismist *à la* Émile Zola. D'Annunzio peategelased on küll sageli talupojad nagu verismi meistri Giovanni Verga juttudeski, kuid D'Annunzio ei tegele kogukondliku mentaliteedi sisulise ega väljendusliku jälgendamisega (nagu Verga) ega sotsiaalse kriitikaga (nagu Zola). Ta pigem analüüsib üksikindiviidide ja rahvahulkade hingeseisundeid, metsikuid ning kontrollimatuid kirgi ja vägivalda ühes sugutungi ning füüsilise ja vaimse haig(l)usega. Tema stiil on lopsakas ja pomposne, looduse ja inimpsüühika kirjeldused on tugevalt impressionistlikud, keelekasutus on otsitud ja raskepärane nagu tema hilisemates romaanides. Tegemist on teisisõnu „dekadentliku naturalismiga“.

Siin käsitletaval perioodil tõlgitud teostest kuulub ainult „Süütu“, mille algupärand ilmus 1892. aastal, D'Annunzio hilisemasse estetistliku dekadentsi perioodi (vt Baldi 2008). See on psühholoogiline romaan, mille peategelane on dekadentsile tuttav vaimuaristokraat (Drake 1982: 82–83), kelle käitumist iseloomustab äärmine meelelisus ja teesklus. Temas vastanduvad rikutus, erotism ja sensuaalsus ning armastuse ja ilu ideaalid, kuid viimased alluvad lõpus esimestele, viies peategelase julma mõrvani.

Eesti keelde pole tõlgitud ei „Surma triumfi“ (1894), mis kõige rohkem figureerib nooreestlaste D'Annunzio-teemalistes mõtisklustes, ega hilisemaid D'Annunzio töid, mida kriitika peab juba küpsema dekadentsi näideteks (Galbo 2016).⁴

D'Annunzio retseptsioon eesti kultuuris

D'Annunzio eesti retseptsioon koosneb piiratud hulgast arvustustest ilmunud tõlgetele ning tervest reast D'Annunzio ja tema poetikast puudutavatest kommentaaridest eeskätt, kuid mitte ainult nooreestlaste kirjandusalastes kirjutistes.⁵

D'Annunzio kui kirjaniku Eesti retseptsioonis tuleb eristada kaht aspekti: sisuline, mille puhul oli eesti kriitikute suhtumine pigem skeptiline, vahel tauniv; ja stilistiline, mille puhul oli suhtumine pigem positiivne kui mitte entusiastlik (eriti nooreestlaste seas). Alustada tasub 1910. aastal Peterburis välja antud vasakpoolses koguteoses „Ääsi tules“ ilmunud esseest „Uusromantismus ja „Noor-Eesti““. Selles seostab Otto Münther (*alias* Otto Minor) D'Annunziot ootuspäraselt Noor-Eestiga,

³ Verismiks nimetatakse XIX sajandi lõpu itaalia realistlikku kirjanduskoolkonda, kelle peamised esindajad olid Giovanni Verga ja Luigi Capuana. Verism oli mõjutatud prantsuse realismist ja naturalismist, kuid suurlinnaelu asemel võtsid nad analüüsiobjektiks pigem provintsi- ja külaelu (vt Carsaniga 2003).

⁴ Aavik (2010: 61, 211, 213–214) mainib oma mälestustes korduvalt kavatsust tõlkida „Surma triumfi“, kuid see jäi realiseerimata.

⁵ See ei tähenda, et D'Annunzio poleks Eesti publitsistikat laiemalt huvitanud. Vastupidi, alates Esimese maailmasõja lõpust kuni kirjaniku surmani aastal 1938 iseloomustab Eesti nagu ka teiste Euroopa riikide ajakirjandust tõeline „d'annunziomaania“: Digari järgi kirjutavad Eesti lehed D'Annunziost aastatel 1919–1938 ligikaudu tuhat korda. Teemaks pole aga üldjuhul kirjandus, vaid D'Annunzio sõjalised avantüürid ja ekstravagantne seltskonnaelu (vt Pieri 2016).

tõmmates otsesed seosed D'Annunzio naturalismi ja uusromantismi ning sealt edasi haigluse, sugulise kire ja küünilisuse vahele:

Ilma, et *uusromantismus* ise aru oleks saanud, võttis ta mõndagi *naturalistidelt* omale. Kaks anderikkamat uusromantismuse poole hoidjat kirjanikku: S. Przybyszewski ja *Gabriele d'Annunzio* on ühe iseäralise voolu värvikad esiteledjad, mida „Das Sexuale” (suguline) nimetatakse [---]. Neile tõttavad suurem osa modernistid järele, Vene „suguelu – probleemi seletajatest” peale, kuni meie „noorteni”: Tamsaare ja Mihkelsonini. Przybyszewski ja *d'Annunzio* juures muutub inimene kõigi oma soovidega, püüetega, eesmärkidega ja aadetega kirede viletsaks orjaks, kui ta aga nende võimusesse sattub.

Sel ajal, kui edulised elemendid ennast-ärasalgavalt inimesesoo parema tuleviku eest võitlevad, *püüab lagunemalööv seltskonna osa palavikusarnase kiirusega kõiki eluheadusi ja -lõbudusi maitseda*. (Minor 1910: 130)

Jättes kõrvale võitleva retoorika,⁶ tabab Münther üsna hästi D'Annunzio „dekadentliku naturalismi” olemust, mille kriitika suunab ta ka kodumaiste noorkirjanike vastu.

D'Annunzio eesti retseptiooni kõige sisulisemaks momendiks võib pidada kolm aastat hiljem ilmunud Ridala eessõna D'Annunzio „Süütu” tõlkele. Selles pakub Ridala oma – ilmselt mitmest teadmata allikast kokku pandud – tõlgendust D'Annunzio loomingu sisulisele arengule, nähes juba esimeses, „naturalistlikus” D'Annunzios vastandumist realismi poetikale. See väljendub Ridala (1913: VIII) arvates D'Annunzio tegelaste ükskõiksuses moraalsete, ühiskondlike ja poliitiliste küsimuste vastu ja nende juhendumises tungidest: „Ainuke vedru mis neid d'Annunzio kujutud hülgsid, vördjaid, näljasid talupoegi ja pahasti peelduid elustab on küllastamata himu, ei leiva, vaid armastuse isu. Isegi kalamees kaljul istudes kalu püüdnud ei näe muud kui iharid nägemusi, täiesti d'Annunzio silmadega.” D'Annunzio varasema kogu „Terra vergine” novellid kirjeldavad niisiis Ridala (1913: XIII) sõnades „nooruse füsioloogiliste jõudude väge ja küllust [---] kokkupuutumisel vaba loodusega”, kuid elujõud on ainult näiline, kuna selles on juba peidus „julmade maitsmiste idud, mingisugused patoloogilised eelistused”, mis tulevad selgemalt nähtavale kirjaniku hilisemates teostes. Olulise tõuke D'Annunzio dekadentliku poetika kujunemisele andis sealjuures Ridala arvates provintsis sündinud kirjaniku sukeldumine suurlinna Rooma seltskonnaellu, milles kirjanik õppis tundma „seda võltsi, tehtud, tühjameelist elu, mida suure elu elegandid nähtused varjavad” (Ridala 1913: X) ja mis äratas temas „sensualiteedi, kuid mitte loomupärase ja noorusest terve, vaid pahelise ja kunstliku” (Ridala 1913: XI).

See kõik peegeldub Ridala (1913: XIII) hinnangul D'Annunzio liigutamatuses, osavõtmatuses, külmaks jäämises kogu selle viletsuse suhtes, mida ta oma teostes

⁶ Vastuses Müntherile kaitseb Tuglas kirjanike individuaalsust, mis segab originaalselt erinevaid voole ja stiile, sellal kui Münther lahterdab neid valesti mõistetud -ismide abil. D'Annunzio loeb Tuglas oma artiklis nende kirjanike hulka, kes „viimsete aastakümnete jooksul europalise esteti-ka edenemisele võimsalt kaasa on mõjunud” (Tuglas 1911, 28. III: 1).

kirjeldab, olgu see seotud äärmise vaesuse ja barbaarsusega (nagu varasemates novellides) või õõnsa esteetilise rafineeritusega (nagu hilisemates romaanides). See on põhjus, miks – nagu Ridala kirjutab D’Annunzio „Naudingu” kohta – „kõigest hiilgusest ja tehnika lõpule viidud täielisusest hoolimata jääb lugejasse ometi isegugune tühjuse tunne, mis ei rahusta kui selle D’Annunzio romaani oled läbi lugeanud, midagi tundub ses liig kunstlikkuna” (Ridala 1913: XV–XVI).

Kui jätta kõrvale poliitiline aspekt, ei tundu seega Ridala hinnang D’Annunzio poetikale ülalmainitud Müntheri omast sisuliselt palju erinevat. D’Annunziot arvustades on Ridala pigem vaoshoitud, vahel otse kriitiline. Kõige olulisem vahe on aga see, et kui Müntheri arvates D’Annunzio-taolised kirjanikud varjutavad oma kaasaja „edulisi elemente”, siis Ridala peab vastupidiselt D’Annunziot oma ajastu ehk „modernsuse” vägagi adekvaatseks kujutajaks:

Sest eklektik ja diletant oma vaimsuse poolest nagu kogu meie aeg, oskab d’Annunzio paiguti imeteldavasti rabavalt edasi anda nüüdsel aja inimkonna hinge seisukordi ja meeolulisi, mängiva vaimu julmi tujusid, himurust, maitsmise himu ja kõige lõbude maitsmise põhjal varitsevid küllastuse ahastusi, mis meie aja hinge nii pessimistiliseks teevad [---]. (Ridala 1913: V)

D’Annunzio „aktuaalsus” on ka põhjus, miks Ridala lahkab oma eessõnas kõiki neid mõjusid ja nimesid, mis esinesid sel ajal eesti kirjanduse uuendamise üle käivates aruteludes ja mille leiame ka Suitsu eelviidatud Noor-Eesti saamisloost: Lev Tolstoi, Fjodor Dostojevski, Charles Baudelaire, Guy de Maupassant, Maurice Maeterlinck, Henrik Ibsen, Edgar Allan Poe, Walt Whitman ja Friedrich Nietzsche.

Vaatamata Peterburi „eduliste elementide” negatiivsele suhtumisele ja nooreestlaste D’Annunzio *fin de siècle*’i vaimus tõlgendustele on siiski üks tõlkeinitsiatiiv, mis paigutas D’Annunzio jutud sotsiaalkriitilisse raamistikku. 1913. aastal sotsialistlikus ajalehes Kiir ilmus kaks tõlget, kus D’Annunzio näitab, milliste julmade ja mõeldamatute vägivalletegudeni võivad viia vaesus ja nälg („Leivamõhk”) ning usufanatism („Ebajumala kummardajad”).⁷

D’Annunzio dekadentliku naturalismi tuhmumine eesti tõlgetes

Pilk aastatel 1906–1915 Eestis ilmunud D’Annunzio tõlgetes käsitletud teemadele näitab, et nendes segunevad naturalistliku ja *fin de siècle*’i meeelaadid (Pellini 2004). Loetleda võib vähemalt järgmisi teemasid ja motiive:

- erotism ja seksuaalsus („Mila”, „Süütu”, „Kellalööja”, „Töö ori”);
- haiglased ja keelatud kired, k.a intsest („Ülevedaja”, „Süütu”, „Töö ori”);

⁷ Kuritegevuse ning vägivalda sotsiaalset tingitust lahkasid sel ajal Eestis ka Eduard Vilde realistlikud romaanid.

- rõhutatud ihulisus: nii moonutused kui ka ülevoolav sensuaalsus („Ülevedaja”, „Mila”, „Toto”, „Lazzaro”, „Kast”, „Töö ori”);
- haigus ja kehaline lagunemine („Mere hirurg”, „Kellalööja”, „Kast”, „Töö ori”);
- kontrollimatud tungid ja ihad, nende ajendil sooritatud kuriteod („Mila”, „Kast”, „Väärjumala kumardajad”, „Töö ori”, „Mäss”, „Süütu”);
- sandistatud või seksualiseeritud lapsed, laste tapmine („Toto”, „Lazzaro”, „Kast”, „Süütu”).

Kõik aastatel 1906–1915 eesti keelde tõlgitud jutud ja romaan lõpevad surmaga – see on enamasti vägivaldne või siis tingitud näljast või haigusest.

Ülalloetletud teemade käsitlemine tõlkes annab meile huvitava niidiotsa mõistmaks, mis viisil Eesti XX sajandi alguse kultuur filtreerib ja vahendab D’Annunzio (ja oletatavasti ka teiste autorite) dekadentlikke motiive. Kasutatud tõlkestrateegiad on esmapilgul väga erinevad: üldistades võime öelda, et Noor-Eesti tõlkijate või väljaannetega seotud tõlked („Süütu”, „Mäss” ja Ridala tõlgitud jutud ajakirjanduses) on adekvaatsed ja rõhutatult originaalilähedased. Teised ajakirjanduses ilmunud tõlked on suurel määral („Mila”, „Vihma käes”, „Kellalööja”) või mõõdukamalt („Ülevedaja”, „Toto”, „Kast”) väljajätelised või lihtsustavad ja kodustavad.⁸ Kui keskenduda aga ainult ülaltoodud D’Annunzio dekadentliku naturalismi teemadele, siis on märgata, et kõik tõlked, olgu need Noor-Eestiga seotud või mitte, järgivad sama mustrit. Järgmiste teemadega seotud lõigud jäetakse nimelt tõlkest süstemaatiliselt välja või muudetakse neid oluliselt:

- külluslik ja tungiline sensuaalsus, mis D’Annunziol sageli seguneb ihulise üliküpsuse ja lagunemisega;
- suguorganite ja seksuaalsuse sfääriga seotud naturalistlikud kirjeldused;
- intsest ja muud „deviantsed” ja seksualiseeritud perekondlikud suhted.

Tõlgete käsikirjade puudumisel pole mõistagi võimalik öelda, kas tegemist on tõlkijate maitsest ja ettevaatusest, tsensuuri otsesest sekkumisest või võimalikust (tuvastamata) vahetõlkest tulenenud manipulatsioonidega. Kärpimise ja pehmen-damise strateegiade süstemaatilisus tundub aga selgelt osutavat mitte ainult laiema eesti lugejaskonna, vaid ka nooreestlaste moraalsetele piiridele. Vaatlen järgnevalt mõnda näidet sellest, kuidas ülalmainitud teemasid filtreeriti ajakirjanduses ilmunud ja Noor-Eestiga seotud tõlgetes.

Teemade kärpimise ja manipuleerimise strateegiad on kõige paremini näha seal, kus tõlge on muidu üsna adekvaatne. Ajakirjanduses ilmunud tõlgete hulgast on selle hea näide 1910. aastal Külalises avaldatud „Mila” (tõlkija J. Umbmets), mille nimitegelaseks on külluslikku ja metsikut sensuaalsust kehastav mustlastüdruk Mila. Teda armastab mustlaspoiss Ziza, kuid Mila eelistab talle kalurit Iori, kes langeb jutu lõpus Ziza kiremõrva ohvriks. Tõlge säilitab kerge ja „tervisliku” erootika (näide 1),

⁸ Ei õnnestunud välja selgitada, kas tõlgitud on alati originaalkeelest või vahel ka mõne teise keele vahendusel.

kaotades siiski d'annunzioliku mahlakuse ja lugejaid häirida võivad assotsiatsioonid (näide 2):⁹

(1a) [---] dal verde fosco della gonna le gambe uscivano **ignude**; sotto la tela crespa **il seno viveva con una mollezza di fiore dormente**. (D'Annunzio 1884: 143)

(1b) Lühikese rohelise seeliku alt paistsivad sirged **päivitanud** jalad; **rind liikus rahulikult ja mõedukalt, nagu uinunud lill tasase mäetuule käes**. (D'Annunzio 1910: 274)

(1c) Seeliku varjulisest rohelusest paistsid tema **[alasti] jalad**; säbrulise keebi all **elasid tema rinnad uinunud lille pehmusega**. (otsetõlge)

(2a) [---] ella aggrappata ai crini dava le risa squillanti all'aria, dava la gola all'aria, i capelli in dietro all'aria: li amuleti e i dischi tintinnavano luccicando, **una mammella dalla punta rossa** era balzata fuori del busto con una **violenza** di germoglio; ed ella rideva, ed ella rideva; e su **quel viluppo muliebre ed equino** ferivano le prime saette del dio sole. (D'Annunzio 1884: 150)

(2b) Hobune tormas jooksmas nagu nool. Heledalt ja tihedalt kõlisesivad Mila amuletid; juuksed langesivad alla ja **õladelt vajuva särgi alt vaatas korraga paenduv rind**, nagu imelik, saladuslik – täies õitsees olev taim. Aga Mila naeris ja tormas vastu päikesele, mis teda oma esimeste kuldsete nooltega vastu võttis. (D'Annunzio 1910: 281)

(2c) Ta klammerdus hobuselaka külge, **[pakkus oma helisevat naeru õhule, pakkus oma kurku õhule]**, oma taha langevaid juukseid õhule: amuletid ja litrid kõlisesid ja sädelesid, **[punase nibuga] rind oli pungitava jõuga korsetist välja hüpanud**; ja ta naeris, ja naeris; ja **[selle naise ja hobuse põimingu]** peale langesid esimesed päikesejumala nooled. (otsetõlge)

Eksplitsiitsemad ja oma kujundliku lopsakusega D'Annunzio dekadentliku naturalismi erootikat kõige puhtamal kujul väljendavad lõigud jätab eesti tõlkija täiesti välja. Eredamaks näiteks on siinkohal pikk lõik, kus Mila erootilisest mängust erutatuna langeb Ziza „D'Annunzio silmadega” nähtud „ihara nägemuse” küüsi, mis lükkab mustlaspoisi kiremõrva sooritama. Tõlkest välja jäänud lõigu kõige iseloomulikum osa on selline:

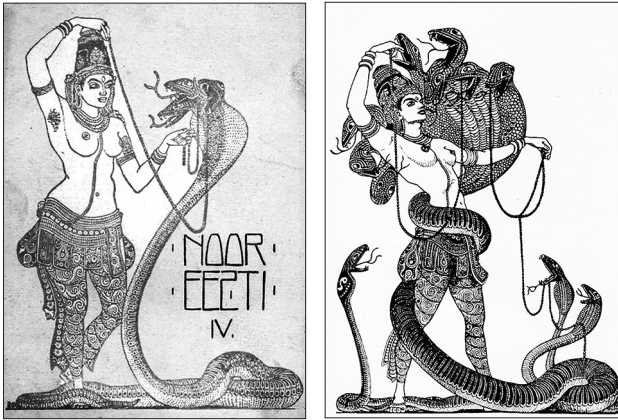
(3a) Era una forma muliebre guizzante, piegante, provocante in tutti li atteggiamenti più vivi della voluttà: fuor del turbine luminoso quelle membra ignude s'incravano con una vivacità di serpi, come impazienti di allacciare di avviticchiare di bruciare; le carni prendevano i toni più alti dell'arancio e dell'oro; la bocca s'apriva come una ferita fresca e fremeva nell'avidità di suggerire; le punte del seno rosse ed erte si dilatavano: tutto era falso, spasmodico, in quella eccitazione, in quella frenesia dei sensi. (D'Annunzio 1884: 157)

⁹ Siin ja edaspidi märgin itaaliakeelsetes näidetes poolpaksu kirjaga kohad, mis on tõlkes välja jäetud või kus tõlge originaalist oluliselt erineb. Eestikeelsetes vastetes märgin kursiiviga ja nurksulgudes tõlkest ärajäetud osad. Nende otsetõlked on alati minu omad.

(3b) [See oli paiskuv, painduv, ahvatlev naisekuju kõigis kõige elujõulisemates iha-asendites: need alasti jäsemed kaardusid helendavast keeristormist välja maaliku elurõõmuga, justkui sooviksid kannatamatult sõlmuda, millegi ümber sulguda, põletada; ihu võttis oranži ja kuldse värvi eredamad toonid; suu avanes nagu värske haav ja värises ihast imeda; rindade punased ja püstised nibud paisusid: kõik oli valelik, kramplik selles erutuses ja meelte hulluses.]

Selline eksotiseeriv erootilisus, mida D'Annunzio pakub oma „Milas” – mustlasneiut võrdleb ta „barbaarse puuslikuga” (mis jääb ka tõlkest välja) –, oli nooreestlastele mingil määral meelepärane, nagu võib veenduda kas või „Mila” tõlkest kaks aastat hiljem ilmunud „Noor-Eesti” IV albumi Erik Obermanni illustatsioonidest (vt joonist 1).

Joonis 1. „Noor-Eesti” IV albumi kaas ja illustatsioon.

Ja ometi: kui loeme Noor-Eestiga seotud D'Annunzio tõlkeid originaaliga kõrvuti, veendume, et ehkki tõlgitud osad on märksa originaalilähedasemad kui teised ajakirjanduses ilmunud tõlked, on lähenemine D'Annunzio tungilisele erotismile siiski väga sarnane. Selle illustreerimiseks sobib hästi jutt „Töö ori”, mis ilmus jutukogus „Mäss” (tõlkija Madis Nurmik, toimetaja Grünthal). Nimategelane, „töö ori” on talupoeg Rocco, kelle türanlik ja liiderlik isa surmani ära kurnab. Originaalis jätab raskest põllutööst kurnatud Rocco oma naise tähelepanuta ja see rahuldab seksuaalset himu abikaasa isaga. D'Annunzio originaalis vahelduvad Rocco (vt näiteid 5, 6) ning tema naise ja isa tegevuse kirjeldused (vt näidet 4). Tõlkes on viimased süstemaatiliselt välja jäetud ja esimesi teatud lõikudes muudetud.

(4) Nora ja Rocco isa I (D'Annunzio 1884: 119–122). Katkend tõlkes puuduvast lõigust ja selle otsene tõlge:

(4a) E Nora sotto la loggia lavava panni; affondava le grosse braccia nella freschezza di quell'acqua viscida, ritirandole coperte di sapone spumoso: le poppe sussultavano urtando nel busto a fiorami; tutta quella dovizia felice di carni sfuggiva di tra le vesti

con effluvi acri di sudore. [---] L'uomo non rispose: si sentiva la lingua grossa e arida, come nella febbre, e dentro si sentiva come uno sbigottimento, una inquietudine strana; pareva gli si fosse infiltrato nel sangue un umore cattivo, un tossico, qualche cosa che lo bruciava e lo prostrava peggio del solleone. [---] nell'afa non si udiva che il gorgoglio dell'acqua e il fiato profondo della lavandaia, un fiato di giovenca sazia, che l'uomo seguiva con un abbandono molle di tutti i sensi, provandone vellicamenti e piccoli brividi lussuriosi.

(4b) *[Nora pesi võlvi all riideid; ta uputas oma suured käed jahedasse limasesse vette, tõmmates need välja vahutava seebiga kaetuna: tema rinnad hüplesid veidi lillelise korseti vastu puutudes; kogu see õnnelik lihakiüllus pääses tema rõivaste vahelt välja koos teravate higipursetega. [---] Mees [Rocco isa] ei vastanud: tema keel oli paks ja kuiv nagu palavikus ja sisimas tundis ta nagu segadust, kummalist rahutust; tundus, nagu tema verre oleks tunginud halb ja mürgine vaim, miski, mis põletas ja kurnas teda hullemini kui kuumus. [---] raske leitsak lämmatas; kuulda oli ainult vee pritsimist ja pesutüdrukku sügavat hingamist, tema täissöönud noore lehma hingeõhku, mida mees jälgis pehmenenud ja andunud meeltega, tundes sellest kōdi ja väikeid himuvärinaid.]*

(5) Rocco põllutōöl ja kodus (D'Annunzio 1884: 123–124).

(5a) [...] E quand'era giunto, Nora gli metteva sotto il naso una scodella piena di zuppa ch'egli divorava, senza levare il capo, con l'avidità di un cane famelico. **Egli non la guardava quella femmina riboccante di giovinezza e di lussuria, quella femmina dal ventre fecondo dalle poppe gonfie di latte; egli non fiutava l'odore sano di quelle carni in fermento.** [---] si gettava là, in un canto, sullo strame, come una bestia stracca; e dormiva.

(5b) Kui ta koju oli tulnud, pistis Noora talle taldreku täie suppi nina alla, mille ta ilma päd tõstmata näljatse koera nägalusega alla neelis. Veelgi vilkusid silmis kollased täpid... *[Ta ei vaadanud seda noorusest ja himust pakatavat naisterahvast, seda viljaka kõhuga ja piimast paisunud rindadega naisterahvast; ta ei haistnud selle pulbitseva ihu tervislikku lõhna.]* Nagu jõutumaks kurnatud loom langes ta nurka õlge pääle ja jäi norinal magama. (D'Annunzio 1915: 14–15)

(6) Rocco haigus (D'Annunzio 1884: 124–128). Tõlkes välja jäetud lõik ja selle otsetõlge:

(6a) Che notti, che lunghe notti di agonia!... Nella stanza accanto, la moglie vegliava atterrita, stringendosi le coperte addosso, con la gola chiusa da un singulto, rabbrivendo se le giungeva un lamento rauco, un rantolo, un grido. Il rimorso del peccato la mordeva dentro; eppure, quando il suocero con le dite aggricciate le tentava il petto, ella si abbandonava a quell'amplesso, senza resistere, con un anelito di libidine indomabile, come una cagna in amore.

(6b) *[Millised ööd, millised pikad agooniaööd!... Kõrvaltoas valvas tema naine hirmunult, mässides ennast tekkidesse, tema kurk sulgus nuttes, ta värises siis, kui temani jõudis mõni kähisev kaebus või hüüatus. Patukahetsus näris teda seest; ja ometi, kui äi oma klammerduvate sõrmedega tema rinda katsus, andus ta vahekorrale ilma vastu panuta taltsutamatu iha puhangus nagu kiimas koer.]*

„Töö orjas” paistavad väljajätmise olevat põhjustanud mitte ainult eksplitsiitsed erootilised kirjeldused, vaid ka abieluvälise, kuid perekonnasiseste (minia ja äia) suhete seksualiseerimine.

Selle kõige äärmuslikum juhtum on intsest, mida esineb rohkelt D’Annunzio loomingus pigem erutava fantaasia kui elluviidud teona. „Süütu” alguses elab peategelane Tullio oma naise Giulianaga vennaliku armastuse suhtes, rahuldades oma seksuaalseid ihasid armukestega. Peale Giuliana rasket haigestumist ja sellest vaevalist taastumist hakkab Tullio teda uuesti seksuaalselt ihaldama – meest erutab Giuliana nüüd *femme fragile*’i kehastusena. Esimeses isikus jutustuses pihib peategelane lugejale oma intsestifantaasiat – just see, et ta on Giulianat armastanud kui „õde”, paneb teda nüüd oma naist eriti intensiivselt seksuaalselt ihaldama. Peategelane kirjeldab oma iha eksplitsiitselt intsesti terminites, kuid Ridala jätab muidu äärmiselt originaalilähedases tõlkes need lõigud süstemaatiliselt välja:

(7a) Ed io pensai, curioso e perverso, che avrei veduto la debole vita della convalescente ardere e struggersi sotto la mia carezza. **E pensai che la voluttà avrebbe avuto quasi un sapore d’incesto.** „Se ella ne morisse?” pensai. (D’Annunzio 1996 [1892]: 25)

(7b) Ja mina, uudishimulisena ja pärvärsina, mõtlesin kuidas ma terveksaaja nõrka elu oleksin näinud oma kallistuse all leegitsevat ja murenevat. [*Ja ma mõtlesin, et naudingul oleks olnud justkui intsesti maik.*] „Kui tema sellest sureks?” mõtlesin. (D’Annunzio 1913a: 30)

(8a) Allora, con quell’arte quasi alchimistica che io aveva nel combinare i varii prodotti del mio spirito, analizzai la serie degli „stati d’animo” speciali in me determinati da Giuliana nelle diverse epoche della nostra vita comune, e ne trassi alcuni elementi i quali servirono a costruire un nuovo stato, fittizio, singolarmente adatto ad accrescere l’intensità di quelle sensazioni che io volevo sperimentare. **Così, per esempio, allo scopo di rendere più acre quel „sapore d’incesto” che mi attraeva eccitando la mia fantasia scellerata, io cercai di rappresentarmi i momenti in cui più profondo era stato in me il „sentimento fraterno” e più schietta mi era parsa l’attitudine di sorella di Giuliana.** (D’Annunzio 1996: 25)

(8b) Siis, selle kunstiga, peaaegu ütleksin alkemistilisega, mis minul mu eriliste vaimu toodete kombineerimises oli, analüeerisin sarja, vaimu seisukordi, iseäralisi minus, määratud Giulianast teatavatel epohidel, meie üleüldises elus, ja lahutasin neist mõned elemendid, millised mulle abiks olid konstrueerima ühte uut seisukorda, kujutatut, iseäranis kohast kasvatama nende tundmiste põnevust, mida tahtsin eksperimenteerida. [*Nii näiteks, et teravamaks muuta selle „intsesti maigu”, mis mind ahvatles, ergutades mu õelat kujutlusvõimet, püüdsin endale kujutada hetki, mil „vennalikud tunded” olid minus sügavamad olnud ja Giuliana õelik suhtumine oli mulle siiram tundunud.*] (D’Annunzio 1913a: 30–31)

Ridala jätab „Süütu” tõlkest välja ka D’Annunzio suguorganite ja reproduktiivse funktsiooniga seotud nägemusi. Järgmistes näidetes mõtleb peategelane

operatsioonilaul oleval Giulianale (näide 9) ja Giuliana abieluvälisest suhtest tekkinud rasedusele (näide 10), mis tõukab Tullio vastsündinu ehk „süütu” tapma.

(9a) E una disperata pietà strinse le mie viscere d'uomo, per quella creatura che i ferri del chirurgo violavano non soltanto nella carne miserabile, ma nell'intimo dell'anbima, nel sentimento più deliicato che una donna possa custodire – una pietà per quella e per le altre, agitate da aspirazioni indefinite verso le idealità dell'amore, illuse dal sogno capzioso di cui il desiderio maschile le avvolge, smanianti d'inalzarsi, e così deboli, così malsane, così imperfette, uguagliate alle femmine brute dalle leggi inabolibili della Natura; **che impone a loro il diritto della specie, forza le loro matrici, le travaglia di morbi orrendi, le lascia esposte a tutte le degenerazioni. E in quella e nelle altre, rabbrivendo per ogni fibra, io vidi allora, con una lucidità spaventevole, vidi la piaga originale, la turpe ferita sempre aperta „che sanguina e che pute.”** Quando rientrai nella stanza di Giuliana, ella era ancora sotto l'azione dell'anestetico, senza conoscenza, senza parola: ancora simile a una morente. (D'Annunzio 1996: 15)

(9b) Ja meeleheitlik härdus rõhus minu mehelikku sisemust, selle pärast keda hirurgilised rauad mitte üksi haletsetavasse lihasse ei haavanud vaid hinge sisemisse, tundmusse kõige hellemasse mida üksigi naine võib kaitseda: – härdus tema ja teiste kohta, keda ebamäärased ihad ideaalse armastuse poole erutanud, keda petnud vangitsev unistus, millesse neid mehelik ihaldus mähib, kes on hullumeelsed ülenemise järele ja nõnda nõrgad, nõnda ebaterved, nõnda ebatäielised, sarnased nagu rivedad, selle Looduse hävitamata seaduste naised.¹⁰ [*Loodus, mis sunnib naistele peale liigiõiguse, pingestab nende emakad, vaevab neid koledate haigustega, muudab nad igasugustele moonutustele avatuks. Ja värisedes nägin ma siis temas ja teistes hirmuäratava selgusega algset haava, alati avatud räiget haava, „mis veritseb ja lehkab”.*] Kui tagasi tulin Giuliana tuppa, oli tema veel tundetuse võimuses, ilma enesetundmuseta, ilma sõnata: ikka veel surija sarnane. (D'Annunzio 1913a: 19)

(10a) Mi si presentò allo spirito la verità brutale in tutta la sua più ignobile brutalità: „Ella è stata posseduta da un altro, **ha ricevuto l'escrescenza di un altro, porta nel ventre il seme di un altro.**” E una serie di immagini fisiche odiose mi si volse davanti agli occhi dell'anima. (D'Annunzio 1996: 120)

(10b) Esitasin enesele vaimus rõveda tõe kõiges selle alasti rõveduses. „Tema on kellegi teise omada olnud [*ta on saanud kellegi teise eritist, kannab oma emakas teise mehe seemet.*]”. Ja sari füüsilisi vihatavid kujusid hargus minu hinge silmade ette [---]. (D'Annunzio 1913a: 140)¹¹

Ka ajakirjanduses tõlgitud juttudes leidub kärpeid, mis puudutavad liiga naturalistlikult ja eemaletõukavalt kujutatud emadust ja sünnitamist. Muidu üsna

¹⁰ Ridala ei saa siin originaalist õigesti aru, adekvaatne tõlge kõlaks: „mida Looduse vääramata seadused on loonud sarnastena kõige rivedamate naistega.”

¹¹ „Süütu” arvustuses kirjutab Aavik märksa delikaatsemalt naisest, kes oma „möödamineva ja juhusliku eksituse tagajärgi endas kannab” (Aavik 1914: 1).

originaalilähedaselt tõlgitud „Ülevedajas”, milles vanaks jäänud ema otsib meeletlikult oma abieluvälisest suhtest sündinud ja vastsündinuna maha jäetud poega, jätab tõlkija sünnituse kirjeldusest ema kannatused välja: „gridava, fra gli spasmi” („ta karjus krampide meelevallas”) ja „si afferrava convulsamente alla lettiera: credeva di morire” („ta klammerdus kramplikult voodiselja külge: ta arvas, et sureb”). Kui D’Annunzio kirjutab, et ema oli „disfatta dal lavoro e dalla fecondità” („tööst ja viljakusest kurnatud”), jätab tõlkija välja viite viljakusele ja kirjutab lihtsalt „alalisesest tööst ära kuivanud” (D’Annunzio 1906). „Töö orjas” võrdleb D’Annunzio Rocco väikese tütre liigutusi „tiine emakoera” omadega, kuid tõlkija kirjutab hoopis, et ta „roomas [---] pudrates neljakäpakili” (D’Annunzio 1915: 17).

Ridala mainib „Süütu” tõlke sissejuhatuses D’Annunzio kurikuulsat sonetti „Godoleva”, mis sarnaselt ülaltoodud näitega 9 viib kokku naisgenitaalide ja kehalise lagunemise teemad. Ridala tõmbab paralleeli Baudelaire’i „Raiepega”, mille esimene eestikeelne tõlge oli teatavasti ilmunud „Noor-Eesti” III albumi prantsuse bukettis (vt Sisask 2018: 75–100). Aavik tõlgib seal „Raiepe” naturalistlikumad osad väga originaalilähedaselt, näiteks: „Ta [raibe] jalgu õhku a’as kui ropp ja kiimal naine, / tašt välja imbis kihvtisid; / ja tsüünilikult kõht end avas – haisev aine, / täis põõritavaid aurusid” (Baudelaire 1909: 76). D’Annunzio tõlkimise puhul osutub aga saatuslikuks väga eksplitsiitse naisgenitaalide kirjelduse kõrval ka nende mitte loomulik, vaid haiglane seostamine viljakuse, reproduktiivse funktsiooni ja emadusega, mis ei lähe ilmselt kuidagi kokku XX sajandi alguse Eesti tõlkija ja lugeja sooideoloogiaga.

Vastupidiselt ei ole D’Annunzio tõlgetes probleemiks seksuaalsusega mitte kokku puutuvate haiguslike keha lagunemise protsesside üksikasjalik kirjeldamine. Eriti nooreestlased tõlgivad seda väga originaalilähedaselt, nagu allolevates näidetes Ridala tõlgitud „Mehirurgist” (näide 11) ja toimetatud „Töö orjast” (näide 12).

(11) Tõeste, päev pärast seda puhetas paise kelme verisest seerumist ja puhkes. Ja terve koht sai mingi erilasepasa ilme, kust mäda-ainet külluses nõrguma hakkas. (D’Annunzio 1911a: 365)

(12) Haige lamas isa voodis sirevil, jämedad higitilgad katsid ta keha; kõht oli nagu kott sisse tõmbunud, nagu mustaks läinud, nina sõõrmed kuivad, silmad ilase äguga kaetud, nagu kärvanud lambal. [---] Sest kontide ja mädaneva naha hunikust, mida veel valulised ohkused ja surmueelsed võbinad elustasid, hoovas jälki, surmavat haisu, mis terved lained pahasigitavaid pisielukaid sünnitas, kes teiste inimeste terve vere võisid ära mürgitada. (D’Annunzio 1915: 16)

Kuid ka siin esineb ajakirjanduses ilmunud tõlgetes vahel kärpeid, mida hästi ise-loomustavad paar näidet „Kellalööja” jutust, kus tõlkija Axel Äru jätab ära ja muudab mitte täiskasvanud mehe (nagu ülal toodud näidetes), vaid noore tütarlapse Zolfina haigusest ja surmast põhjustatud ihu lagunemise kirjeldused:

(13a) Biasce l’andò a vedere, la sua povera morta. **Guardò istupidito con occhi vitrei la bara tutta olezzante di fiori freschi fra cui si allungava quello sfacelo di carni**

giovini, quel putridume di umori fermentanti già sotto la candidezza del lino. (D'Annunzio 1884: 71–72)

(13b) Biace läks kallist surnut vaatama. Meeletu pilguga vaatles ta seda igaveseks kadunud noort keha, kes elusate lillede keskel puhkas. Temas oli kõik, mida ta elus armastas. Valge, külma astme peal lamas tema enese noorus, igaveseks kadunud. (D'Annunzio 1913b)

(13c) Biasce läks oma vaest surnut vaatama. Ta vaatas hämmastunult ja klaasistunud pilguga kirstu. See lõhnas värskete lillede järele, kuid selle keskel laius see noore ihu häving, see juba käärivate vedelike mädahunnik lina puhtuse all. (otsetõlge)

Tõlge järgib siiski originaali loo lõppündmuses – mõlemas tapab lohutamatu kellalööja Biasce ennast ära.

Jutus „Mäss” esineb põgusalt ka homoseksuaalsuse teema. Tõlkes seisab nii nagu originaalis, et jutu peategelasest krahv muretseb oma teenija Carletto pärast „nagu armastaja” (*aveva per lui le cure di un amante*) (D'Annunzio 1915: 6), kuid kui D'Annunzio nimetab Carlettot vulgaarselt krahvi „libuks” (*bagascione*), loeme tõlkes hoopis „armsam” (D'Annunzio 1915: 12).

Viimaks tasub peatuda laste erakordselt julmal kujutamisel D'Annunzio juttudes – need on haiged ja vigased („Kast”), surevad nälja ja külma tõttu („Toto”), tapetakse täiskasvanu („Süütu”) või venna („Kast”) poolt. „Vihma käes” jutustab meelegeitel ja näljasest isast, kes üritab raha teenida, kasutades vigast poega tsirkuseatraktsioonina. Antud juhul on huvitav võrrelda 1911. aastal Perekonnalehes suurte muudatustega ilmunud tõlget sama jutu uue tõlkega, mis ilmus pealkirjaga „Lazzaro” 1926. aastal ajakirjas Romaan. Hilisema tõlke originaalilähedus näitab lapse karmimate kirjelduste väljajätmist või pehmemdamist varasemas tõlkes:

(14a) [---] gli ultimi bocconi di pane se li era ingoiati la mattina il figliolo, **quel mostriciattolo umano dal cranio calvo e rigonfio come una zucca enorme** [---]. (D'Annunzio 1884: 56)

(14b) Viletsad leivajätised söi hommikul **tema poeg ära – väikene palja peaga vigane olevus.** (D'Annunzio 1911b: 294)

(14c) [---] viimased suutäied leiba oli sel hommikul neelanud **ta poeg, see väike inimlik monstrum, palja ja veetõbise pealaega, nagu kõrvits.** (D'Annunzio 1926: 502)

(15a) [---] il bimbo se ne stava là dentro gittato **su un mucchio di panni cenciosi, con le piccole gambe raggricchiate, tutto testa, battendo i denti nel ribrezzo della febbre, mentre i rimbombi gli davano spasimi alle tempie.** (D'Annunzio 1884: 56)

(15b) Laps istus üksinda balaganis ja värises üle keha laialilaguneva **külmatõbe käes.** (D'Annunzio 1911b: 294)

(15c) [---] laps jäi sisse ning võis magada **vanade kaltsude hunnikul, kokku tõmbunud jalad lõua all, pekstes hambaid palavikuhoogude käes üksteise vastu, kuna suure trummi müra teda halastuseta vastu meelegehoiti tagus.** (D'Annunzio 1926: 502)

Siinkohal tasub siiski märkida, et just D'Annunzio laste haiguse, vigasuse, vaesuse ja näljaga tegelevad jutud on Eesti ajakirjandusele kõige rohkem huvi pakkunud. Need on nimelt ainsad jutud, mida tõlgitakse korduvalt. Lisaks juba mainitud „Lazarole” ilmub D'Annunzio „La madia” lausa kolmes erinevas tõlkes ja kolme erineva pealkirjaga: „Kast” (1912, Perekonnaleht), „Leivamõhk” (1913, Kiir) ja „Leiva-astja” (1928, Kodukolle). See on õudusi täis lugu kahest haigest ja vigasest vaesuses ja näljas viirelevast lapsest, mis lõpeb julma vennatapuga.

Kokkuvõttes võib väita, et D'Annunzio tõlkimise väike buum XX sajandi teise kümnendi esimesel poolel nõudis tõlkijate (või toimetajate? väljaandjate? tsenso-rite?) põhjalikku tööd dekadentlike teemade ja teemakäsitluste kärpimise või pehmemendamise kallal. Väljajätmised ja muudatused puudutavad kõigepealt D'Annunzio erotismi, eriti selle haiglasel või liiga eksplitsiitsel kujul, emaduse, viljakuse ja reproduktiivse funktsiooni moonutamist või seostamist ihu lagunemisega ning seksualiseeritud abieluväliseid perekondlikke suhteid. D'Annunzio dekadentlikest-naturalistlikest teemadest tõlgitakse üsna originaalilähedaselt haigusest ja surmast tingitud keha lagunemise protsesside (juhul kui need seksuaalsusega ei seostu), enesetappude, homoseksuaalsuse (vältides vulgaarsust), groteskset ja veriselt kujutatud vägivalda ning laste vägivaldse surma kirjeldusi.¹²

D'Annunzio dekadentlik naturalism ja põhjamaised uusromantikud

D'Annunzio teoste tõlgete retseptisioon avab ülalmainitud kärbete ja muudatuste väärtushinnangulist tausta. Aavik näitab raamatuna ilmunud tõlgete arvustustes nooreestlaste suhtumist D'Annunzio teoste sisusse, sidudes selle sealjuures põhja- ja lõunamaa vastandusega. Kui „Mässu” puhul piirdub ta lihtlabase märkusega, et D'Annunzio tegelaste kirest aetud vägivald on omane lõunamaa „temperamentlikule verele” (Aavik 1915a), arendab ta „Süütu” arvustuses lõuna-põhja vastandust põhjalikumalt:

Peab ütleva, et D'Annunzio teoste sisuline külg ja moraalne väärtus nende vormilise virtuositeedile ja stiililisele ilule ei vasta. Nad on täis iselaadi **lõunamaalist sensualiteeti ja lõbuhimu, mille tihti häbenemata nähtavale asetamine meie põhjamaalaste maitseid ja häbelikkust haavab**. Seesugune esteetiline ilutsemine ja meeolude maitmine asjade ümber ei rahulda Põhjamaa inimest mitte, kuna kujutata elu ja sündmuste kõik lõpulikult nii troostita ning „kassiahastusliku” tundmuse järele jätab. (Aavik 1914: 1)

¹² Itaalias langes D'Annunzio sajandi alguses katoliku kiriku tsensuuri ohvriks: 1906.–1907. aastal kanti tema näidendid ja „armastusproosa” keelatud raamatute nimekirja ja 1928. aastal laienes keeld kõikidele D'Annunzio teostele. Tema teosed olid aga Itaalias laialt kättesaadavad. Fašistlik režiim, mis pidas D'Annunziot rahvuskangelaseks, asutas lausa riikliku instituudi kirjaniku kogutud teoste väljaandmiseks, mille esimene köide ilmus aastal 1927.

„Mässu” anonüümne arvustaja Tallinna Kajas (Uus kirjandus 1915) rõhutab samuti D’Annunzio teoste „kohutava, verise ja õudse” sisu sobimatust põhjamaa lugejale. Mõlema arvustuse lähtealuseks on tõlgenduslik raam, mille pakkus välja Ridala „Süütu” tõlke eessõnas:

Midagi selget, läbipaistvat ja heledat kui marmor on kõigis d’Annunzio töis kus väline joonistus äärmiselt täieline ja läbiviidud. Kuid kogu selle kunsti üle on ometi midagi külma nagu marmor, see üldine **lõunamaalaste omadus** mis erite d’Annunzio haruldaste ühtesattumuste tõttu oma kõige tüüpilisema ilme on saanud. **Iseäranis meile sentimentaalsetele põhjamaalastele võib see ehk liiakski formaalselt näitav selgete taevaste ja puhaste äärjoonde maa kirjanikkude kunst ometi teatavasse kaugusse jääda, päälegi kuna me põhjamaalased ühtlasi kalduvad oleme kunstillt osalt enam ideelisi, sisulisi väärtusi otsima ja nõudma**, olles leppimata asjade liig vormiliselt võetud käsitlusest. **Me oleme liig tõsised ja sagedasti ehk liig vähe tundedised vormi ilu vasta**, et sarnaselaadilisi kunsti teosid täiesti maitseda kui suurem osa d’Annunzio toodangust on. (Ridala 1913: XIX)

Erinevalt Tallinna Kaja arvustajast ja Aavikust ei keskendu Ridala niivõrd D’Annunzio teoste sisule, kuivõrd autori moraalivabale suhtumisele sellesse. Igal juhul tundub D’Annunzio teoste mõtestamine lõunamaalase-põhjamaalase vastanduse terminites otseselt seostuvat nooreestlaste otsusega võtta oma poetika kirjeldamiseks kasutusele pigem (saksalik) „uusromantismi” kui mõne teise (lõuna-euroopaliku) modernismi suuna (näiteks dekadentsi) nimetus.

Mis siis nooreestlasi D’Annunzio juures köitis, kui mitte sisu ega autori suhtumine sellesse? See on ikka kõigepealt D’Annunzio „imeväärilise sõnalise kunsti lõpetatus” (Ridala 1913: V), mis otseselt resoneerus 1910. aasta paiku nooreestlaste jaoks oluliseks muutunud stiiliotsingutega.¹³ Aavik (1914) väidab „Süütu” tõlke arvustuses, et „teatavasti ei olegi sisu D’Annunziol pea-asi, vaid, ainult juhus, ettekääne, abinõu sellega mingisugust kirjanduslikku ja stiililist efekti saavutada”. Ja viis aastat varem Tuglasele kirjutades selgitas ta:

[--] stiil ja kunst kõrgem ja väärtuslikum on kui lihtsa realiteedi-illusioni andmine. Kui viimane kord on läbi loetud, siis ei taha teda enam korrata, kuna stilisatsioon ja „kunst” nagu muusika kestmamalt oma külge köidab. D’Annunzio ja Huysmansi töid loen kui luuletusi, kuna ma isegi Bourget romanisid teist korda enam lugeda ei igatse. (Kultuurilugu kirjapeeglis 1990: 28)

Tuglas nendib 1960. aastal ilmunud „Mälestustes” samuti, et kui tagantjärele vaadates võib selline „avastaja kirk” D’Annunzio stiili puhul lausa „võimatuna” paista, siis „teine lugu oli selle sugupõlvega, kes alles esmakordselt avastas meie oludes äärmus-esteetilisi väärtusi ja püüdis neid meie mentaliteedi kohaselt tõlgitseda. See dekoratiivne ja stiliseeritud mõttekujude maailm oli meile ometi midagi elulist.” (Tuglas 1960: 362)

¹³ Tuglase märgiline „Kirjanduslik stiil” ilmub „Noor-Eesti” IV albumis 1912. aastal.

D'Annunzio stiili tõlkimine

Täpsemalt kirjeldab Ridala (1913: V–VI) „Süütu” eessõnas D'Annunzio stiili kui „saavutamatu sõnalist kunsti tuhandevärvilise ja -toonilise rikkusega, mida ta harukorraline terav tähelepanek ja otse nägemuseline selgenägevus kannab”. Sealsamas omistab Ridala (1913: XVIII) itaalia kirjanikule „taotamata iharuse ja peenuse kirjelda elavid ja elutumid asju, mille seas iseäranis looduse kirjeldused otse saavutamata täiuseni on viidud”. Ennast initsiaalide M. J. taha varjav „Süütu” tõlke arvustaja (M. J. 1913) kirjeldab analoogselt D'Annunzio stiili kui rida „suurepäraseid pilta, täis meeolusid ja elevust, täis lõunama pillavat värvide küllust, roosisid, sinavat õhku, päikese sära [---] ehk jälle täis nukrust”.

Just D'Annunzio stiili tõlkimisel erinevad Noor-Eestiga seotud tõlked kõige selgemalt teistest ajakirjanduses ilmunud tõlgetest. Alltoodud näited illustreerivad D'Annunzio stiili lopsakuse kadu Noor-Eestiga mitte seotud tõlgetes. Näide 16 on lõik „Kellalööjast”, kus tõlge mitte ainult ei lihtsusta, vaid jätab tervenisti välja D'Annunzio stiilile kõige iseloomulikuma osa:

(16a) [---] e là giù la linea estrema dell'Adriatico si illustrava timidamente alle prime occhiate dell'alba, quando egli si alzò e si arrampicò per la scala di legno fino ai nidi delle rondini, in vetta al campanile.

Nell'aria fluttuavano delle voci strane, indistinte, come degli aneliti fuggevoli, dei respiri di foglie, dei crepitii di rame vive, dei frulli d'ale; le case accovacciate dormivano ancora, la pianura era ancora nel dormiveglia sotto una cortina di nebbie leggere, e qua, là, sopra quell' immenso lago stagnante, si dondolavano gli alberi alla brezza: in fondo, le colline violacee attenuantisi in una sfumatura tenerissima, fuse con l'orizzonte cinereo; dinnanzi, il mare come una striscia di acciaio luccicante, con qualche vela scura nell'ombra; e poi su tutto una serenità fresca e diafana di firmamento ove gli astri impallidivano ad uno ad uno. Le tre campane immobili, con i loro vacui ventri di bronzo rabescato, aspettavano che il braccio di Biasce le facesse vibrare trionfalmente all'aure mattutine. (D'Annunzio 1884: 62–63)

(16b) Enda silmi vähe ülespoole tõstes nägi Biace taevapiiril esimesi arglikka päikesekiiri. Ta jooksis puutreppi mööda üles kellatorni, sinna, kus ainult pääsukesed elasid. Kolm ilustatud kella ootasid, et Biace nende võidurõõmsaid helisid pehmesse hommikusesse vaikusesse saadaks. (D'Annunzio 1913b)

(16c) [Ja seal all näitas Aadria äärmine joon häbelikult end koidu esimestele pilkudele,] siis kui Biace tõusis püsti ja ronis puidust redelit mööda kellatorni tipu asuvate pääsukeste pesade juurde. [Õhus hõljusid kummalised, ebamäärased hääled nagu mööduvad igatsused, lehtede hingetõmbed, elavate okste kriginad, tiibade lehvimine; küikitavad majad magasid veel, tasandik magas veel kerge uduvaiba all, ja siin-seal selle tohutu seisva järve kohal kõikusid tuules puud. Taustal pehmenesid purpurpunased künkad õrnaks varjuks, sulandudes tuhavärvi horisonidiga; ees oli meri nagu helendav terasriba, mille varjus seisid mõned tumedad purjed; ja siis, üle kõige, jahe, läbipaistev taevaotuse selgus, kus tähed ükshaaval kahvatusid.] Kolm liikumatut kella [oma

kaunistatud õõnsate pronkskõhtudega] ootasid, et Biasce käsi paneks nad hommikuse õhu käes võidukalt vibreerima. (otsetõlge)

Järgmine näide pärineb Aaviku „Keelelise uuenduse kirjastiku” sarjas avaldatud, Nurmiku tõlgitud ja Ridala toimetatud D’Annunzio novellist „Mäss”:

(17a) Le vampe correvano lievi su le pareti, lambivano le tappezzerie, esitavano un istante a fior del tessuto, si colorivano di tinte mutevoli e vaghe, penetravano nella trama con mille lingue sottilissime e vibranti, parevano infondere per un attimo nelle figure murali uno spirito, accendere per un attimo su la bocca delle ninfe e delle iddie un riso non mai veduto, muovere per un attimo le loro attitudini e i loro gesti immobili. Passavan oltre, in fuga sempre più luminosa; si avvolgevano alle suppellettili di legno, conservando fino all’ultimo la loro forma, così da farle apparire tutte materiate di piropi che d’un tratto si disgregavano e s’ incenerivano come per incanti. Le voci delle vampe erano innumerevoli; formavano un vasto coro, una profonda armonia, come d’una selva dai milioni di foglie, come d’un organo dai milioni di canne. Già appariva ad intervalli, nelle aperture fragorose, il cielo puro con le sue corone di stelle. (D’Annunzio 1904: 272–273)

(17b) Tule keeled lendasid kergetena mööda seinu, tapetid kahklesid silmapilgu päälüstuse pinnal, värvisid end muutuvate ja iseäraliste värvidega, tungisid kudesse tuhande õige peenikese ja väriseva keelega, näitasid silmapilguks õhutavat seinakujutustes isesuguse vaimu, süütavat silmapilguks nümfide ja jumalate suus mitte kunagi nähtud naeru, liikuma panevat silmapilguks nende asendid ja liikumata shes-tid. Nad läksid üle, ikka heledamas paos; nad mähkisid end puu majariistade ümber, alalhoides viimseni nende kuju, nõnda et need kõik näitasid tehtud olevat tulipunast rubiinist, mis korruga laguvad ja tuhaks saavad nagu nõiduse kaudu. Leekide hääled olid arvutumat, sünnitasid suure koori, sügava harmoonia, nagu miljonite lehtede mets, nagu miljonite vilede orel. Juba ilmus vahetevahel, mürisevatesse avandustesse puhast taevast oma tähtkroonidega. (D’Annunzio 1915: 11–12)

Näite 17b esimene pikk lause on ilmekas juhtum, kuidas nooreestlaste püüe D’Annunzio stiili võimalikult lähedalt jäljendada muudab vahel tõlke raskesti loetavaks.

„Süütu” juhtum: kas keeleuuendus või stiili jäljendus?

D’Annunzio teosed on seega nooreestlastele nii oma stiilirepertuaari täiendamise vahendiks kui ka võimaluseks eesti ilukirjandusliku keelega katsetada – tõlke kaudu. Kui „Noor-Eesti” albumid ja ajakiri pakkusid selleks väiksemaid formaate kõigepealt luule vormis, siis „Süütu” tõlget võib pidada esimeseks suuremahuliseks eesti keeleuuenduslikuks eksperimendiks. „Süütuga” tegeleb Ridala juba 1909. aastal (Küla-Nurmik 1960), samal ajal kui Aavik kurdab Tuglasele korduvalt, et Noor-Eesti ei ilmuta huvi tema Paul Bourget’ „Õpilase” tõlke vastu. Aavik selgitab, et see oleks

„päris sündmus Eesti kirjanduses”, kuna tõlge on „julgestükk”, mis annab olulise panuse „Eesti uuema kirjakeele välja-arenemise” heaks. Aavik kavatses seetõttu Bourget’ tõlkele lisada esse „Eesti keele stiili, lauseõpetuse, keele estetika, sõnade estetilise väärtuse ja tähenduse selguse üle”, tuues sealjuures autoriteetseks eeskujuks D’Annunzio, kes on „ise oma kuulsale **Surma triumfile** sarnase eeskõne Italia keele üle kirjutanud”. (Kultuurilugu kirjajapeeglis 1990: 11–12)

Miks Noor-Eesti jättis Bourget’ tõlke avaldamata,¹⁴ kuid avaldas 1913. aastal „Süütu”, pole selge, kuid Aavik ootas väga Ridala tõlget ja 13. oktoobril 1913 kirjutas ta Tuglasele, et see saab oma „radikaalsusega” olema üllatus eesti lugejaskonnale, kuna ta kõrval „tundub iga sennimaanine uuekeeleline tekst tagasihoidlik ja „süütu” olevat” (Kultuurilugu kirjajapeeglis 1990: 75).

Ridala (1913: XXXII) põhjendab oma radikaalset tõlkestrateegiat „Süütu” eesõna viimases osas, kus ta käsitleb stilistilist raskust, mida D’Annunzio romaan eesti tõlkijale valmistab, sidudes selle itaalia kirjaniku meisterlikkusega tegelaste „peenemate hingeeluliste olukordade” väljendamisel. Ainus rakendatav tõlkestrateegia käib seega radikaalse keeleuuenduse kaudu, mis mobiliseeriks kõik võimalikud sõnavaralised täiendusallikad:

See tõlke tegemine on saanud nii moodi nagu uueks katsekiviks meie keelele, mis see võib. Sest, kuna ei tahtnud appi võtta nii sagedasti ennemalt tarvitatud moodi lihtsaks teha, pidi kõik keeles leiduvad sõnastikulised varad mobiliseerima – pidi tarvitusele võtma mitte üksi nüüd meie keelt nii rõõmustavalt värskendavad uued sõnad, uussünnitused või laenud, vaid isegi mõned haruldased, senni vähe tuntud murdesõnad, mis aitaksid nii keerulisi hingeelulisi nähtusi edasi anda kui neid ometi käesolevas teoses esineb. (Ridala 1913: XXXII–XXXIII)

Ridala vastandub siin mugandavale tõlkestrateegiale – „mood lihtsaks teha” –, mida eesti ajakirjanduses D’Annunzio stiili tõlkimisel rakendati. Eesti keele „värskendamist” põhjendatakse sealjuures otseselt originaali stiiliga ehk D’Annunzio tegelaste peensusteni analüüsitud hingeelu reprodutseerimise vajadusega tõlkes. „Uute ja haruldaste sõnade” sõnastik, mille Ridala lisas oma tõlkele abiks lugejale, sisaldab kirjeid 16 eri allikast, mida kasutati tõlke „keeleliseks täpsustamiseks”: võõrkeeled (nt itaalia, prantsuse, inglise, soome), klassikaline kreeka ja ladina keel; eesti murded ja varasemad eesti kirjalikud allikad, nagu Wiedemanni sõnaraamat ja „Kalevipoeg”. Tegemist on „esteetliku kõikjalhaarumisega”, nagu Tiiu Ereli (2002: 80) on tabavalt kirjeldanud Aaviku ja Ridala keele rikastamise strateegiat, mis juhindub antud juhul D’Annunzio stiili jälgendamise vajadusest.

Need keerulised hingelised nähtused, mida Ridala peab D’Annunzio peamiseks tõlkeraskuseks, avalduvad originaalis kõigepealt emotsiooninimetuste mitmekesisuses ja nende kasutamise tiheduses: romaani igal leheküljel esineb keskmiselt kaks uut sõna osutamaks teatud hingeseisundi varjundile. „Süütu” originaali ja tõlke emotsioonisõnavara võrdlev analüüs näitab, et Ridala tõlkes leidub neid sõnu veel

¹⁴ See ilmub alles 1930. aastal Looduse kirjastusel koos Aaviku 78-leheküljelise lisaga, mis sisaldab nii andmeid autori ja teose kohta kui ka eraldi peatükki „Tarvitet keeleuuendused”.

kolmandiku võrra rohkem (kokku 564) kui D'Annunzio tekstis (433), mis illustreerib Ridala „keelepeenenduse” ideaali ehk leksikaalsete vahendite loomist eesmärgiga eristada peenemaid mõisteid ja emotsioone, väljendades teravamalt nende varjun-deid ja astmeid nii semantilisel kui ka stilistilisel (Grünthal 1911: 300–303). Veidi üle 100 ehk peaaegu veerand tõlkes kasutatud emotsiooninimetustest on uued sõnad (nt „afektiline”, „jahm”, „kihk”, „tundekas”, „tülgestus”, „vahk”), kuid Ridala eksperimenteerib ka morfoloogiaga, nii et tõlkes leidub näiteks selliseid seeriaid nagu „rahul”, „rahulik”, „rahuline”, „rahus” itaaliakeelse *tranquillo* vastete või „vihkav”, „vihatud”, „vihata” itaaliakeelse *odioso* vastetena.¹⁵

„Süütu” tõlke teine radikaalsem aspekt on selle süntaks. Nagu Ridala (1913: XXXIV) selgitab: „Seegi tõlge, omast kohast, ei ole võinud jätta tähelepanemata seda uuendust mis viimasel ajal sõnajärjestuse poolest Eesti keeles põletavaks on saanud.” Tegemist on katsega vabastada eesti keelt saksapärasest sõnajärjest. Ridala sõnades peaks see üritus toetuma eesti „rahva keelele” ja „vanemale kirjandusele”, kuid nii „Süütus” kui ka Aaviku hilisemates tõlkekatsetustes toetub see tegelikult tõlgitavate romaani keelte sõnajärjele ning tõlgitud autorite isiklikule stiilile.¹⁶ Siin on kaks näidet D'Annunzio sõnajärje jälgendamisest „Süütu” tõlkes:

(18a) Allora, con quell'arte **quasi direi alchimistica** che io aveva nel combinare i varii prodotti del mio spirito, **analizzai la serie degli „stati d'animo” speciali in me determinati da Giuliana nelle diverse epoche della nostra vita comune**, e ne trassi alcuni elementi i quali mi servirono a costrurre **un nuovo stato, fittizio, singolarmente adatto ad accrescere** l'intensità di quelle sensazioni che io voleva sperimentare. (D'Annunzio 1996: 26)

(18b) Siis, selle kunstiga, **peaaegu ütleksin alkemistilisega**, mis minul mu eriliste vaimu toodete kombineerimises oli, **analüseerisin sarja, vaimu seisukordi, iseäralisi minus, määratuid Giulianast teatavatel epohidel, meie üleüldises elus**, ja lahutasin neist mõned elemendid, millised mulle abiks olid konstrueerima ühte **uut seisukorda, kujutatut, iseäranis kohast kasvatama** nende tundmiste põnevust, mida tahtsin eksperimenteerida. (D'Annunzio 1913a: 30–31)

(19a) Una candela ardeva sul tavolo, aggiungendo evidenza a quell'aspetto di finzione scenica poiché la fiammella mobile pareva agitare intorno a sé quel **vago orrore che lasciano nell'aria con un gran gesto disperato o minaccioso gli attori d'un dramma**. (D'Annunzio 1996: 152)

(19b) Küünal põles laual, nähtavust lisades sellele stseenilise fiktsiooni vaatele, sest liikuv leek näitas enese ümber hergutavat seda **koledust mida hõhku, suure mee-leheitliku või ähvardava liigutusega, mingi draama tegelesed jätsid**. (D'Annunzio 1913a: 180)

¹⁵ Põhjalikumad tõlke analüüsi vt Monticelli 2006.

¹⁶ D'Annunzio enda süntaks on muide samuti kummastav, toetudes sageli ladina keele süntaksile (Raffaelli 2020: 182).

Oma eessõna lõpetades möönab Ridala, et tema lähenemine D'Annunzio tõlkele võib eesti lugeja jaoks olla võõristav. Ta esitab seetõttu tõlke lugemist küpsemisprotsessina, mis peaks viima keeleliste uuenduste ja uue stiili vastuvõtmiseni ning sellest tekkiva naudinguni:

Sellepärast üks palve publikumile [---]: ärgu lastagu võõrastust sündida esimeste lehekülgede järele, vaid loetagu edasi, ka kui see esialgu võiks vähe raske tunduda, ja igauks võib kindel olla et harjumisega võõristus muutub otse vastapidiseks tundeks, ja võõristusest lõbutunne tekib. (Ridala 1913: XXXIV)

Kriitika Ridala palvet paraku kuulda ei võtnud ja „Süütu” tõlkest kujunes väike kultuuriline skandaal, milles kajastub ühelt poolt võitlus noorestlastest keeleuuendajate ja nende vastaste (Johannes Voldemar Veski, Jaan Jõgeveri, Kaarel Leetbergi jt) vahel, kuid teiselt poolt ilmnevad eri arusaamad keeleuuendusest ning selle seostest ilukirjandusliku stiili küsimusega noorestlaste leeris.

Ehkki arvustajad nõustuvad, et „Süütu” ilmumine on oluline sündmus muidu tähtsamate teoste ja autorite poolt üsna vaeses eesti tõlkekirjanduses, jääb teose sisu arvustustes pigem tagaplaanile, samas kui kriitika keskendub tõlke keelele ja stiilile. Esimene ja vahetu reaktsioon tõlke ilmumisele on Päevalehes avaldatud ja X-iga allkirjastatud naljalugu „Gabriele d'Annunzio mure ta l'Innocente eestikeelse tõlke ilmumise puhul”, milles itaalia kirjanik pahandab oma eesti tõlkijaga:

Teie olete mu ilujoobnud keele ära rikkunud. [---] Teie olete osanud küll mu hingeelu vaatlemisesse ja analüserimisesse tungida, olete tunnud mu temperamenti ja ihasid, aga stiili ilu ei ole Te mitte mõistnud. Teie olete ühtlasi ülekohtune olnud oma emakeele vastu. [---] oletan, et Teie keele rääkijatel kergem on mu „Süütat” Saksa keeles lugeda ja maitsta kui emakeeles. (X 1913)

Arvustaja viitab siin otse Ridala tõlke eessõnale „hingeelu vaatlemise ja analüserimise” osas, kuid peab tõlkes ebaõnnestunuks nii D'Annunzio stiili edasiandmist kui ka keeleuuenduste rakendamist.

Jõgever alustab Eesti Kirjanduses ilmunud arvustust tõdemisega, et pole mõtet „Süütu” sisu arutada, kuna tõlkija ise pole soovinud seda selgelt esitada ja tema eesmärk oli hoopis keelega katsetada: „[---] eestikeelne koor on siin peaasi, siin on ammu töötatud uue keelega tõsiselt platsi astunud, seda esitada tahetud, minu arvates küll kaunis õnnetumal kombel” (Jõgever 1913: 462). Jõgever analüüsib seejärel tervet rida „arusaamatuid” näiteid, kus on tegemist peamiselt uute sõnade kasutusele võtmise või vanade sõnade ebatavalises tähenduses kasutamisega ning väljendite ja idioomidega, mida Ridala D'Annunziolt otse tõlgib. Üleüldse on tõlke keele peamine probleem Jõgeveri arvates see, et on „kunstliselt loodud”, kuid muutused võivad keeles toimida alles märkamatu ja pika aja jooksul. „Süütu” tõlget kasutab keeleuuendajate ründamiseks ka Veski. Korrates osaliselt samu näiteid kui Jõgever, kurdab Veski (1958 [1913]: 56), et tõlke sisu läheb suuresti kaotsi, kuna nii Ridala

võõrsõnade sissetoomine kui ka tema originaali jälgendav sõnajärg muudavad terved laused „lahendamata mõistatuseks” (Veski 1958 [1913]: 55).

Postimehe arvustus keeleuurija Harald Põllu sulest on samuti negatiivne ja kurdab sarnaselt Jõgeveri ja Veskiga, et tõlkija pole suutnud teha D’Annunzio „Süütu” „suupäraliseks” ehk loetavaks „suuremale osale Eesti lugejatele”. Seetõttu takistab Ridala tõlge teose „sisulise ilu maitsemist” (Põld 1914: 5). Järgneb kriitiline ülevaade Ridala tõlkes kasutatud keelelistest uuendustest, sealjuures on lauseehitus arvustaja arvates see, mis „Süütu” ladusust kõige enam takistab. Kokkuvõttes peab Põld „Süütu” kasutamist „keeleproovina” kahetsusväärseks ja lõpetab tõdemusega: „Nüüd peab see teos aega ootama, kus meie keel tema seisukohale on jõudnud. Kas meie keel aga tõesti igapidi Ridala näidatud joonel peaks edasi arenema, on küsitav.” (Põld 1914: 6)

Tartu Päevalehes ilmunud arvustuse autor M. J. (1913) seostab „Süütu” keele küsimuse selgelt D’Annunzio stiiliga, väites, et „sarnased erakorralised kunstnikud – kirjanduslised virtuosid – ka erakorralisi abinõusid keele aladelt otsima peavad”, kuna nende juures „välisest vormist ja keelest kõik ära oleneb”. Tõlkekriitika lähtub seetõttu antud arvustuses tõlkija intentsioonist, mille M. J. võtab kokku järgnevalt: „Ta on tahtnud Eesti vaimuvaest tõlkekirjandust tähtsa teosega rikastada, ja ühtlasi juhtumist katsekiviks tarvitada, kui palju uuenemise ja arenemise ajajärgus olev Eesti keel juba võib.” Esimene eesmärk on M. J. arvates täidetud; ta kahtleb aga – nii nagu Postimehe arvustaja – teise eesmärgi õigustatuses ja protestib Ridala (ja Aaviku) meetodi vastu, mis tarvitab ilukirjanduslikke teoseid „keele teadliste katsejäänestena”. Vaatamata sellele, et tõlkija on antud juhul mitte ainult keeleteadlane, vaid ka „esteetiker”, muutub D’Annunzio stiil tõlkes siiski „nurgeliseks ja raskepäraseks”.

Kriitikud kiidavad seega D’Annunzio teost ja selle tõlke ettevõtmist, kuid nende arvamused on pigem negatiivsed stiili edasiandmise ja keeleuuenduste äärmusliku kasutamise kohta tõlkes. Saame siiski nende hulgas eristada kahte erinevat hoiakut: ühelt poolt soovitakse „sujuvat”, „suupäralist”, „loetavat” või üldse „arusaadavat” teksti, kuid teiselt poolt soovitakse hoopis D’Annunzio stiili ilu tabamist (ja vahel nõuab mõlemat sama arvustaja). Ollakse ühel nõul aga selles, et Ridala tõlge ei saavuta ei ühte ega teist. Ainus erand on Päevalehes ilmunud P. T. (Peeter Tarveli) „Mässu” arvustus, mis kiidab mõne „Süütu” tõlke katkendi taasavaldamist uues jutukogus ja kaitseb Ridala kasutatud keeleuuendust, mis „10 korda d’Annunzio tõlkimiseks kohasem on kui meie vana keel” (P. T. 1915: 2) eriti mõeldes itaalia kirjaniku stiiliga mitte kuidagi sobivale vana keele saksapärasele lauseehitusele.¹⁷

Kuidas suhtusid „Süütu” tõlkesse nooreestlased? Nagu öeldud, ootas Aavik põnevusega selle ilmumist, samas tunnistades privaatselt Tuglasele muret, et Ridala tõlge võib keeleuuendusele kahju teha, kuna „d’Annunzio teosed ei ole sugugi kohased, et nende kallal keeleuuendusi propageerida” kõigepealt oma „stiilise ja sisulise raskuse” tõttu (Kultuurilugu kirjapeeglis 1990: 75). Vaatamata sellele tõttas Aavik (1914: 1) avalikult kaasvõitleja tõlget kaitsma, mõõndes Päevalehes ilmunud „Süütu” arvustuses, et „see raamat on vist omane õige lahkuminevaid ja vastuvaidlevaid tundmusi ning mõtteid äratama, selle järele, mis maitsega ja vaadetega lugeja on”. Aavik

¹⁷ Tarvel (P. T. 1915: 2) vihjab täpsustamata „andmetele”, mille järgi „Mässu” tõlkija Nurmiku nime taga võib tegelikult peituda üks „tuttavamaist uuendajaist” (Aavik? Ridala?).

tunnustab siiski tõlkes kasutatud keelt ja „Süütu” avaldanud Noor-Eesti julgust ning idealismi:

See märgib meie kirjakeele arenemisekäigus tähelepandava jaamakoha ja saab vist kord, aastakümnete pärast, keele ajaloo uurijaile ja bibliofiilidele väärtuslik ning otsitud raamat olema. [---] Siin on näha, kudas on raskustega heideldud, et meie nii puist ja saksalaadilist Eesti keelt vähe painduvamaks ja iseseisvamaks teha ning teda uute võimalustega rikastada. (Aavik 1914: 1)

Aavik lükkab tagasi teiste arvustajate süüdistused tõlke „raskestiloetavusest” – see olla keeleuunduste rakendamise paratamatu kaasnäht, mis oluliselt väheneb siis, kui lugejad uue sõnajärje ja uute sõnade tähendustega harjunud on. Kuid Aavik väljendab arvustuses oma kahtlusi nii teose valiku kui ka Ridala tõlkestrateegia kohta:

Ei või küll salata, et selles raskepärasuses osalt ka raamatu stiililine ja paiguti päris sisuline külg süüdi on oma peenikeste ja keeruliste analüüsimistega. Ja viimati on viga teataval määral ka ses, et tõlkija paiguti on püüdnud liig pedantlikult algkeele lauseehitusest ja ütlemissviisidest kinni pidada ja neid sõnasõnaliselt tõlkekeele ümber istutada [---]. (Aavik 1914: 1)

Kui Ridala lähtus tõlkimises ja keeleuunduses kõigepealt keerulise ilukirjandusliku stiili jälgendamise vajadustest, siis Aavik sai aru, et liigpeen ja keeruline stiil võib keeleuunduse propageerimist pigem takistada kui soodustada, kuna see n-ö nakatab uue keele oma raskestimõistetavusega.¹⁸

Semper tunnustas 1914. veebruaris toimunud Noor-Eesti kirjandusõhtul Ridala ettevõtmist, kuid ta nõustus teiste arvustajatega, et tõlge on raskesti loetav, väites, et Ridala on eesti keele romaniseerimise ja soomestamisega liiga kaugele läinud (J. S. 1914: 2; J. O. L. 1914). Tuglas „Süütu” tõlkest pikalt ei kirjutanud, kuid tema 1913. aasta lõpus Aavikule kirja teel väljendatud reaktsioonid on pigem skeptilised. Kui Aavik kiidab Ridala keeleuunduslikku julgust, kuid kardab D’Annunzio stiili kahjulikku mõju uunduste rakendamisele ja propageerimisele, siis Tuglas pigem kritiseerib Ridala liiga radikaalsete uunduste halba mõju D’Annunzio stiilile:

Väärtuslik materjal segamini kõige kardetavama keelelise fantastikaga. [---] Olen kõige hilisemal ajal küll palju ja palju leplikumaks Sinu [Aaviku – D. M.] ettepanekute vastu saanud ja tahan neist paljuidki tulevikus tarvitada, kuid „Süütu” tundub mulle ometi paiguti paljana kuriosumina. Ja seda katset ei oleks mitte pidanud d’Annunzio kulul toime panema. Mul on tõlget lugedes väga harva tundmus, et siin ilukirjandusliku tööga tegemist on, d’Annunziost ei ole aga jälgegi jäänud. (Kultuurilugu kirja- peeglis 1990: 88)

¹⁸ Siiski taasavaldab Aavik 1915. aastal oma „Keelelise uunduse kirjastikus” ilmunud jutukogus „Mäss” muutmata kujul kolm „Süütu” tõlke lõiku, lisades neile pika joonealuse märkuse, kus kutsutakse lugejaid üles terve romaani tõlget tähelepanelikult läbi lugema (D’Annunzio 1915: 24).

Aavik ja Tuglas nõustuvad seega selles, et D'Annunzio romaan polnud õige teos Ridala keeleuendusliku tõlkekatse läbiviimiseks, kuid põhjused on risti vastupidised – esimese jaoks teeb Ridala katse liiga keeleuendusele, teise jaoks hoopis D'Annunzio stiilile.

Aaviku ja Tuglase reaktsioonid „Süütu” tõlkele toovad huvitavalt esile ambivalentsuse keeleuenduse ja laiemalt kogu Noor-Eesti kirjandusliku ja kultuurilise uuendamise projektis. Ühelt poolt oleks justkui tegemist elitaarse ilukirjandusliku stiili arendamistegevusega. Selle tulemuseks peab Aaviku sõnul olema „refineeritud” ja „suursugune” keel, mida tarvitab haritum ja kõige peenem seltskond – seda „kõneldakse maitsekaimalt ja toredaimalt sisustet interjöörides” ja seda „saadaksid aristokraatlikemate käte liigutused” (Aavik 1924: 151). Selline arusaam eesti uuest keelest langeb kokku D'Annunzio „Surma triumfi” keelelises eessõnas väljendatuga, mida Aavik oma eeskujuks nimetas. D'Annunzio kritiseerib seal oma aja itaalia kirjandusliku keele vaesust, hooletust, inetust nii sõnavara kui ka lauseehituse poolest. Ta ise püüab luua suursuguse ja rikkaliku stiili, mis mobiliseeriks itaalia kirjandusliku traditsiooni ressursse (D'Annunzio 1934: 3–10). D'Annunzio jaoks on selge, et tegemist on elitaarse ilukirjandusliku stiiliga, ja ta ei hooli üldse enda loodava kirja-keele üleüldisse kasutusse võtmisest.

Otse vastupidi on levitamistegevus ja uuenduste jõudmine üldisesse kasutusse Aaviku keeleuenduse projektis väga kesksed aspektid. See muutub tema jaoks põlevatavaks küsimuseks just pärast „Süütu” tõlke ilmumist, mis – nagu ta kartiski – pakus oma raskepärasusega keeleuenduse vastastele häid argumente. Aavik (1915b: 70) jõudis siis järjest kindlamale seisukohale, et keeleuenduse ja stiili küsimused tuleb lahus hoida ning keeleuenduste tutvustamiseks on parem neid esitada arusaadava ja huvitava sisuga ning pigem selget, elavat ja kergelt keelt kasutavate teoste tõlkimise kaudu. „Keelelise uuenduse kirjastiku” ja Reformi kirjastuse „Hirmu ja õuduse juttude” ning „Katsete ja näidete” sarjades tõlgitavaid tekste valib Aavik just seda eesmärki silmas pidades.

Milline dekadents? Noor-Eesti poeetika ja stiiliotsingute ambivalentsidest

Esimene D'Annunzio jutu tõlge ilmub Eestis 1906. aastal, kuid D'Annunzio teoste tõlkimine intensiivistub ajakirjanduses alles 1910. aastatel, langedes suuresti kokku Noor-Eesti keeleuenduslike ja stiiliotsingute perioodiga. Mõlemad sel ajal raamatuna ilmunud tõlked, „Süütu” ja „Mäss”, on Noor-Eesti initsiatiivid ning Ridala on kõige innukam D'Annunzio tõlkija ja tutvustaja. Nooreestlaste suhtumine D'Annunzio dekadentliku naturalismi teemadesse ja motiividesse ei erine siiski oluliselt ülejäänud kriitikute, tõlkijate ja väljaannete omast. Nooreestlased peavad D'Annunzio dekadentsi liiga robustseks ja haiglasteks ning tema moraalitult ja külma suhtumist oma teoste õudsesse sisusse ebasobivaks tundlikule põhjamaa lugejale. Ehkki Ridala (ja Nurmiku) tõlked erinevad Noor-Eestiga mitte seotud ja sageli tugevasti mugandavatest ajakirjanduslikest tõlgetest vahel äärmusesse mineva originaali-

läheduse poolest, kärbivad ja manipuleerivad need samu D'Annunzio dekadentlikke teemasid ja motiive, mis jäid sel ajal välja ka ajakirjanduses avaldatud tõlgetest.

D'Annunzio köitis niisiis nooreestlasi kõigepealt oma lopsaka ja peene stiili ning inimpsüühika analüüsi võimega. Ridala ja Nurmiku tõlked erinevad ülejäänutest kõige rohkem just nende püüdluse tõttu matkida D'Annunzio stiili – see nõuab julget eesti kirjakeele uuendamist nii sõnavara laiendades ja peenendades kui ka sõnajärje saksapärasust vähendades. Eriti „Süütu” tõlge tekitab oma radikaalsusega nii vaidlusi keeleuuenduse vastastega kui ka kõhklusid nooreestlaste enda ridades.

D'Annunzio juhtum on seega väärtuslik lakmuspaber Noor-Eesti poeetika, ilukirjandusliku stiili ja keeleuuenduse projekti lahti harutamiseks nende seostes Euroopa dekadentsiga oma naturalistlikumas suunas. Käesolev uurimus viis järgmistele üldistavatele järeldustele:

- paljud dekadentliku naturalismi teemad ja motiivid jäävad nooreestlastele võõrasteks ja vastumeelseteks ning ehkki Noor-Eestiga seotud tõlkijad rakendavad originaalilähedast tõlkestrateegiat, jätavad nad neid teemasid ja motiive oma tõlgetest süstemaatiliselt välja;
- sellist valikut toetab D'Annunzio retseptioonis kunstlike ja moraalileigete lõunamaalaste ning sentimentaalsete ja osavõtlike põhjamaalaste vastandus, milles kajastub ka nooreestlaste „uusromantismi” mõiste eelistamine „dekadentsile”;
- nooreestlased peavad siiski võimalikuks D'Annunzio teoste stiili nende sisust lahti harutada ja D'Annunzio stiil pakub neile kui uue stiili näljas olevatele kirjanikele suurt huvi;
- uue ilukirjandusliku stiili otsingud tunduvad olevat olemuslikult seotud keeleuuendusega ja seetõttu on esteetiline küsimus uue kirjakeele loomisel ülimuslik – Aavik viitab siinkohal just D'Annunziole;
- tõlge pakub võimalust loodava keele või stiiliga julgelt katsetada, mis polnud samal määral võimalik ei algupärandites ega esseistikas või ajakirjanduses;
- seega tundub otse loomulik, et keeleliste uuenduste katsetamiseks tõlkes valivad nooreestlased just *fin de siècle*'i kirjanikke nagu D'Annunzio, kes on neile stiiliotsingutes eeskujudeks;
- siiski jõuavad mõned nooreestlased (Tuglas, Semper) järeldusele, et (radikaalsed) keeleuuenduslikud katsetused tegelikult ei sobi nende autorite stiili tõlkimiseks; teisalt jõuab Aavik vastupidisele järeldusele, et nende autorite stiil ei sobi keeleuuenduste rakendamiseks ja propageerimiseks.

D'Annunzio tõlkimise ja retseptiooni analüüs avab seega eriti ilmekalt 1910. aastate alguseks oma otsingutes haripunktini jõudnud nooreestlaste kõhklused ja ambivalentsid nii *fin de siècle*'i kirjandusliku kultuuri kodustamise kui ka sellega kaasas käiva eesti keele ja kirjanduse uuendamisega seoses. Ühelt poolt osutus vajalikuks D'Annunzio dekadentliku naturalismi motiive põhjalikult sõeluda ja kohandada, teiselt poolt sai üritus D'Annunzio tõlgetes katsetada uuendatud eesti keele ja kirjandusliku stiiliga negatiivse vastuvõtu osaliseks ka nooreestlaste endi seas. Lahates

tagantjärele memuaarides D'Annunzio mõjutusi, kirjeldab Tuglas (1960: 363) „peaeksitusena” asjaolu, et sellal kui D'Annunzio estetism rajanes „aastasadu vana-del kultuurikihtidel” ja „tema fraasi dekoratiivne ilu võrsus ikkagi teda ümbritsevast ilust, mineviku kunsti võrratust rikkusest ja romaani tõu lihvitud sensuaalsusest”, jäid selle järgi loodud „ilunägemused” sajandi alguse Eestis „paratamatult abstrakt-seiks ja õhus rippuma”.

Artikkel on valminud tänu Eesti Teadusagentuuri uurimisprojektile PRG1206 „Tõlkimine ajaloos, Eesti 1850–2010: tekstid, tegijad, institutsioonid ja praktikad”.

VEEBIVARAD

Digar. <https://www.digar.ee>

KIRJANDUS

- Aavik, Johannes 1914.** Gabriele D'Annunzio. Süütu. Itaalia keelest V. Ridala. – Päevaleht 15. I, lk 1–2.
- Aavik, Johannes 1915a.** Gabriele D'Annunzio. Mäss. Novellid. – Postimees 14. VII, nr 157, lk 4.
- Aavik, Johannes 1915b.** Aine, stiil, keel. – Keeleline Kuukiri, nr 3/4, lk 69–71.
- Aavik, Johannes 1924.** Keeleuenduse äärmised võimalused. Tartu: Istandik.
- Aavik, Johannes 2010.** Ideepe. Johannes Aaviku ideede päevik. Tallinn: TEA.
- Aberbach, David 2008.** Byron to D'Annunzio: from liberalism to fascism in national poetry, 1815–1920. – Nations and Nationalism, kd 14, nr 3, lk 478–497.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2008.00344.x>
- Baldi, Guido 2008.** Le ambiguità della „decadenza”: D'Annunzio romanziere. (Critica e letteratura 82.) Napoli: Liguori.
- Bani, Luca 2014.** Da Terra Vergine alle Novelle della Pescara. Sviluppi tematici nel primo D'Annunzio. – Atti dell'Ateneo di Scienze, Lettere ed Arti di Bergamo LXXXVI–LXXXVII. Toim Erminio Gennaro, Maria Mencaroni Zoppetti. Bergamo: Sestante, lk 151–165.
- Baudelaire, Charles 1909.** La Charogne – Raibe. Tlk Johannes Aavik. – Noor-Eesti III. Tartu: Noor-Eesti kirjastus, lk 76–77.
- Carsaniga, Giovanni 2003.** Literary realism in Italy: Verga, Capuana, and verismo. – The Cambridge Companion to the Italian Novel. Toim Peter Bondanella, Andrea Ciccarelli. Cambridge: Cambridge University Press, lk 61–74.
<https://doi.org/10.1017/CCOL0521660181.004>
- D'Annunzio, Gabriele 1884.** Terra vergine. Roma: Sommaruga.
- D'Annunzio, Gabriele 1904.** Le novelle della Pescara. Milano: Fratelli Treves.
- D'Annunzio, Gabriele 1906.** Ülevedaja. Tlk E. Tätte. – Sõnumed 10. (23.) IX, nr 58, lk 1; 12. (25.) IX, nr 59, lk 1; 13. (26.) IX, nr 60, lk 1.
- D'Annunzio, Gabriele 1910.** Mila. Tlk J. Umbmets. – Külaline. Tallinna Teataja ja Uudiste kirjandusline-teadusline lisa 16. X, nr 35, lk 273–276; 23. X, nr 36, lk 281–283.
- D'Annunzio, Gabriele 1911a.** Merehirurg. Tlk Villem Grünthal. – Eesti Kodu. Perekondlik kirjanduse, teaduse ja kunsti ajakiri 15. X, nr 20, lk 364–368.

- D'Annunzio, Gabriele 1911b.** Vihma käes. Tlk R. K. K. – Perekonnaleht 11. IX, nr 37, lk 294–295.
- D'Annunzio, Gabriele 1913a.** Süütu. Tlk Villem Ridala. (Eesti Kirjanikkude Seltsi „Noor-Eesti” toimetus 19.) Tartu: Noor-Eesti kirjastus.
- D'Annunzio, Gabriele 1913b.** Kellalööja. Tlk Axel Äru. – Päevaleht 13. (26.) IV, nr 84, lk 3.
- D'Annunzio, Gabriele 1915.** Mäss. Novellid. (Keelelise uuenduse kirjastik 8.) Valinud ja eestindanud Madis Nurmik. Haapsalu: M. Tammerk.
- D'Annunzio, Gabriele 1926.** Lazzaro. – Romaan, nr 16, lk 502–503.
- D'Annunzio, Gabriele 1934.** Trionfo della morte. Roma: Oleandro.
- D'Annunzio, Gabriele 1996 [1892].** L'innocente. Milano: Mondadori.
- Drake, Richard 1982.** Decadence, decadentism and decadent Romanticism in Italy: Toward a theory of decadence. – Journal of Contemporary History, kd 17, nr 1, lk 69–92.
<https://doi.org/10.1177/002200948201700104>
- EEE 2020** = Euroopa, esteedid ja elulähedus. Semperi ja Barbaruse kirjavahetus 1911–1940. 1. kd (1911–1929). Koost Paul Rummo. Toim ja komment P. Rummo, Abel Nagelmaa, Tiina Saluvere, Ülo Treikelder. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Erelt, Tiiu 2002.** Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Friedebert Tuglas 1926.** – Postimees 3. III, nr 61, lk 4.
- Galbo, Joseph 2016.** A Decadence Baedeker: D'Annunzio's The Triumph of Death. – The European Legacy, kd 22, nr 1, lk 49–67. <https://doi.org/10.1080/10848770.2016.1239452>
- Giachery, Emerico 1968.** Verga e d'Annunzio. Milano: Silva editore.
- Grünthal, Villem 1911.** Eesti kirjakeele arenemine. – Eesti Kultura I. Toim Villem Reiman. (Postimehe kirjakogu 1.) Tartu: Postimehe kirjastus, lk 214–304.
- Hennoste, Tiit 2016.** Eesti kirjanduslik avangard 20. sajandi algul. Hüpped modernismi poole I. (Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid.) Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- J. O. L. 1914.** Eesti kirjanduseseltsi „Noor-Eesti” kirjanduslised koosolekud Tartus 15. ja 16. veebruaril. – Päevaleht 19. II (4. III), nr 41, lk 3.
- J. S. [Johannes Semper?] 1914.** „Noor-Eesti” kirjanduslised koosolekud. – Postimees 18. II, nr 40, lk 2–3.
- Jõgever, Jaan 1913.** Gabriele D'Annunzio. Roosi romaanid. Süütu. – Eesti Kirjandus, nr 12, lk 462–465.
- Kultuurilugu kirjapeeglis.** Johannes Aaviku & Friedebert Tuglase kirjavahetus. Koost ja komment Helgi Vihma. Tallinn: Valgus, 1990.
- Küla-Nurmik, Madis 1960.** Paar mälestuskildu Villem Grünthal-Ridalast. – Kommunismi Ehitaja 4. VI, nr 67, lk 4.
- M. J. 1913.** Gabriele D'Annunzio „Süütu”. – Tartu Päevaleht 17. XII, nr 3, lk 2.
- Mammucari, Renato 2005.** Dal Naturalismo al simbolismo. D'Annunzio e l'arte del suo tempo. Napoli: LER Editrice.
- Minor, Otto 1910.** Uusromantismus ja „Noor-Eesti”. – Ääsi tules II. Kirjatööde kogu. (Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi toimetused 11.) Peterburi, lk 124–171.
- Monticelli, Daniele 2006.** Keeleuuendus ja tõlkimine Noor-Eesti kultuurilise utoopia raames. Villem Ridala tõlgitud „Süütu” näitel. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 379–386; nr 6, lk 477–490.

- P. T. [Peeter Tarvel?] 1915.** Keelelise uuenduse kirjastik nr. 8, Gabriele d'Annunzio. Mäss. – Päevaleht 26. VIII (8. IX), nr 194, lk 2; 27. VIII (9. IX), nr 195, lk 2.
- Pellini, Pierluigi 1998.** *Naturalismo e verismo*. Firenze: La Nuova Italia Editrice.
- Pellini, Pierluigi 2004.** *In una casa di vetro. Generi e temi del naturalismo europeo*. Firenze: Le Monnier Università.
- Pieri, Giuliana 2016.** Gabriele d'Annunzio and the self-fashioning of a national icon. – *Modern Italy*, kd 21, nr 4, lk 329–343. <https://doi.org/10.1017/mit.2016.49>
- Ploom, Ülar 2005.** D'Annunzio „Innocente” ja Ridala „Süütu”: mõningaid vähem teadvustatud aspekte seoses Noor-Eestiga. Eelmärkeid ja hüpoteese. – *Looming*, nr 12, lk 1851–1862.
- Pöld, Harald 1914.** Gabriele D'Annunzio Süütu. Italia keelest V. Ridala. – *Postimees* 2. (15.) IV, nr 75, lk 5–6.
- Raffaelli, Lara 2020.** Italy: Decadent dichotomies in a disruptive age. – *Oxford Handbook of Decadence*. Toim Jane Desmarais, David Weir. Oxford: Oxford University Press, lk 174–189. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190066956.013.10>
- Ridala, Villem 1913.** Eessõna. – Gabriele D'Annunzio, Süütu. Tlk Villem Ridala. (Eesti Kirjanikkude Seltsi „Noor-Eesti” toimetus 19.) Tartu: Noor-Eesti Kirjastus, lk V–XXXVI.
- Segnini, Elisa; Subialka, Michael (toim) 2023.** *Gabriele D'Annunzio and World Literature: Multilingualism, Translation, Reception*. Edinburgh: Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9781399506878>
- Sisask, Kaia 2018.** *Noor-Eesti ja prantsuse vaim*. (Acta Universitatis Tallinnensis. Humaniora.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Suits, Gustav 1911.** Lõpusõna. – *Noor-Eesti. Kirjanduse, kunsti ja teaduste ajakiri*, nr 5/6, lk 637–641.
- Suits, Gustav 1931.** *Noor-Eesti nõlvakult. Kahe revolutsiooni vahel*. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.
- Suits 1969** = Gustav Suitsu kirjad Johannes Aavikule. Koost ja komment Olev Jõgi. – *Keel ja Kirjandus*, nr 9, lk 545–558.
- Tuglas, Friedebert 1911.** Natukene helisemisest ja salvamisest. – *Päevaleht* 28. III, nr 70, lk 1; 29. III, nr 71, lk 1.
- Tuglas, Friedebert 1960.** Teosed. 8. kd. Mälestused. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Uus kirjandus 1915** = *Uus kirjandus*. Gabriele D'Annunzio. Mäss. Novellid. – *Tallinna Kaja* 25. VII (7. VIII), nr 29, lk 464.
- Veski, Johannes Voldemar 1958 [1913].** *Eesti kirjakeele edasiarendamise-teedest*. – Johannes Voldemar Veski keelelisi töid. Toim Arnold Kask, Heino Ahven, Juhan Peegel, Huno Rätsep. (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 1.) Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 39–57.
- X 1913.** Gabriele d'Annunzio mure ta l'Innocente eestikeelse tõlke ilmumise puhul. – *Päevaleht* 11. (24.) XI, nr 259, lk 2.

Daniele Monticelli (sünd 1970), PhD, Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi tõlkeuuringute ja semiootika professor (Narva mnt 29, 10120 Tallinn), daniele.monticelli@tlu.ee

Filtered decadence: The translation and reception of Gabriele D'Annunzio in the early 20th century Estonian culture

Keywords: literary studies, Gabriele D'Annunzio, Young Estonia, decadence, naturalism, translation

The article examines the Estonian translations and reception of the Italian decadent writer, poet, and playwright Gabriele D'Annunzio during the period 1906–1915, encompassing a total of 13 published translations. These include a series of short stories featured in Estonian newspapers and magazines, along with two separate books: the novel *Süütu* (“The Innocent”, 1913) and a collection of D'Annunzio's short stories titled *Mäss* (“Revolt”, 1915). The latter initiatives were associated with the modernist movement Young Estonia (*Noor-Eesti*), with Young Estonian poet and language reformer Villem Grünthal Ridala emerging as the most prolific Estonian translator of D'Annunzio. An analysis of the newspaper and book translations reveals a consistent pattern of omitting or significantly manipulating the overtly explicit or morbid erotic passages found in the original works, for instance when D'Annunzio evokes forbidden sexual relations (such as incest) or associates feminine fertility and reproductive function with disease and bodily decomposition. Reviews of the translations also conveyed a somewhat negative attitude towards the content of D'Annunzio's works, and even the Young Estonians expressed admiration for his style rather than the decadent motifs and poetics. Ridala's translations set themselves apart from other newspaper translations by striving to closely reproduce D'Annunzio's style, boldly leveraging it to advance Young Estonia's project of renewing the Estonian literary language. This is especially pronounced in the translation of “The Innocent”, which not only outraged critics hostile to Young Estonia's agenda, but also raised doubts among the movement's own members. The analysis of the Estonian translations and reception of D'Annunzio at the beginning of the 20th century thus underscores a series of ambivalences in Young Estonia's attitudes towards the motifs and poetics of European decadence, on the one hand, and the renewal of the Estonian language and literary style through translation, on the other.

Daniele Monticelli (b. 1970), PhD, Tallinn University, School of Humanities, Professor of Translation Studies and Semiotics (Narva mnt 29, 10120 Tallinn), daniele.monticelli@tlu.ee